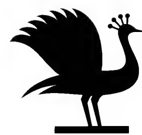
DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14374

Rivne Memorial Book

Le-zekher Rovnah

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

Original publication data

TITLE	Le-zekher Rovnah / [ha-hoveret hukhnah 'a. y. talmide kitot 7, 8 shel be. s. yesodi "Savyon"-Gane Yehudah, ba-'arikhat Avraham Gal.
DESCRIPT	54 p. : ill., facsims., maps, ports. ; 24 cm.
SUBJECT	Jews -- Ukraine -- Rivne (Rivnens'ka oblast')
	Rivne (Rivnens'ka oblast', Ukraine) -- Ethnic relations.
	Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Ukraine -- Rivne (Rivnens'ka oblast')
ADD'L NAME	Gal, Abraham.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

לזכר

רובכה

החוברת הוכנה ע"י תלמידי כתות ז'ח' של בי"ס ממ'
יסודי "סביון" - גני יהודה. בעריכת אברהם גל.
סיון תשכ"ז - יוני 1967

מראשיתו התבלטה בבית ספרנו המגמה לשקוד על שתי החיבות גם יחד, שבשמו. לא רק להיות בית של ה ס פ ר אלא, גם ב י ת של הספר. בית, במובן העמוק והרחב, בית שמשמעו ח י נ ו ך.

בית-הספר הוא ממלכתי כמוצהר בתכנית הלמודים ובחוק חנוך ממלכתי תשי"ג.

חבר המורים שהתקבץ במשך שנות קיומו של המוסד, השוקד בנאמנות על מלאכתו, הביא לידי בטוי את המגמה הנתנת לסיכום כדלקמן:

* לחנך דור אמיץ וגאה על ערכיו היהודיים ושום דבר אנושי אינו זר לו.

* לקשור עבר, הווה ועתיד, ולטפח נוהג ומסורת המיחדים את עמנו.

* לחנך לאזרחות אמת, כנה ופשוטה ולהבנת חיינו בארץ הנוצרים ומתגבשים לעינינו. להכיר ולהוקיר את הערכים שיצרו יהודים בגלויותיהם ולהבין את הקשר בין פזורי ישראל ומדינתם.

* לחנך דור ממשיכים למפעלם של הראשונים בתרבות, במדע, בעבודה, בכיבוש השממה ובבנין עם הארץ.

* לראות בילד לא רק תלמיד, אלא גם חניך. להקנות לתלמי- דינו ידע ויכולת, ללמוד ולהשכיל, להדריך לחנך.

עם התארגנות ביה"ס הונחו ביסודו גם הרעיון של טיפוח תחושה חברתית והזדהות התלמיד עם סביבתו, הושם הדגש על רבוי פעולות, נוסף על הנושאים הלמודיים והאחרים המוזמנים במשך השנה.

בתשכ"ב, בצענו מפעל איסוף צעצועים לילדי המעברות: השתלבנו, אמנם, במפעל הכללי של "ג'רוסלם פוסט", אך באותה שנה היו עוד בסביבתנו, ממש לנגד עינינו מעברות, והיה זה מבצע שהיה בו מן ההזדהות עם "ישראל השניה".

בתש"ג הרחבנו את המעגל ונוסף על מפעל הצעצועים התקשרנו עם מחלקת הילדים בבית החולים "השרון" הנמצא בשכונתנו. כתה אחת בביה"ס קבלה על עצמה את הבצוע והיתה לכתה המאמצת במשך השנה.

התלמידים הכינו הצגה ומופעים שונים והופיעו בפני הילדים בבית החולים בערבי חג, ובאותן ההזדמנויות הוחלפו דורונות חג.

בתשכ"ד המשכנו באותה דרך. כתה אחרת אמצה את מחלקת הילדים והתמידה באותן הפעולות וההופעות, בפני הילדים החולים. כל ההכנות נעשו ע"י הילדים בהדרכת המחנכת בזמנם הפנוי.

תשכ"ז, היא שנת ארגון עדת התלמידים. כבר נעשו נסיונות בשנים קודמות, אך מסיבות שונות התפורר הארגון. השנה נעשה מאמץ מחודש ונראה שההצלחה האירה לנו פנים. המטרה היא לגבש את תלמידי הכתות הבינוניות והגבוהות לחברה נושאת את עצמה בקיום התקנות והסדרים של בית הספר. הכתות הגבוהות מאוגדות ב"אגודת בריאות", "משמרות - בטיחות", "אגודת הסדרן" וכן קים "משמר ירוק" לטפוח הנוי וכל אחד מגופים אלה נושא בעול של משימה בתחום המשטר והסדר. נוסף על כך פועלות ועדות ספורט, תרבות, ספריה, קק"ל, ומרכזת הפעולה מזכירות עדת התלמידים.

ערך רב מיחסים אנו לעבודה למען הקרן הקימת לישראל ולעבודה החינוכית סביב מפעליה. זכינו כבר פעמים בדגל האיזור וחותרים עתה לזכות גם בדגל ירושלים.

מדי שנה בשנה שולחים אנו מאות גלויות ובהן פרחי ישראל מיובשים, שי לילדי הגולה ובעקבות משלוחים אלה התפתחה התכתבות צנועה בין תלמידינו לילדי גלויות שונות.

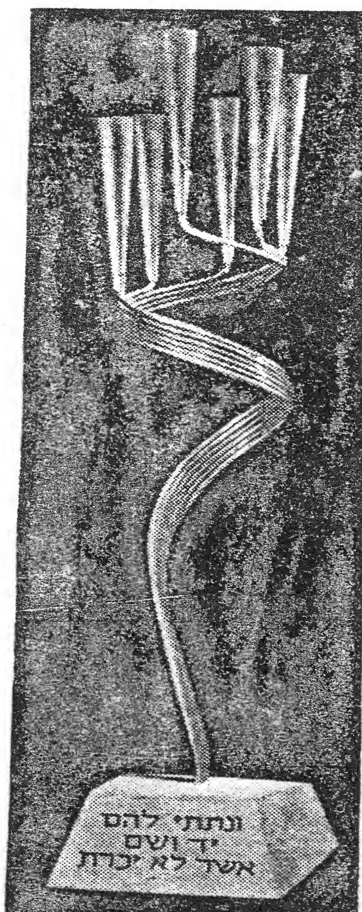
ועתה משתלבים אנו בתוך מאות בתי הספר המנציחים קהילות שחרבו בשואה, הננו מנציחים את קהילת רובנה בווהלין. התלמידים כותבים ע"פ ספר הזכרון של רובנה וע"פ פגישות עם יוצאי הקהילה.

"ברית אמת היא לנו,- קשר לא נפרד
רק אשר אבד לי - קניני לעד"
רחל.

בדחילו ורחימו נטלנו על עצמנו את המשימה היקרה לאמץ ולהנציח את קהלת רובנה שחרבה בשואה. במעשה ההנצחה אומרים אנו להעלות את אש התמיד לגולה שאבדה, אש אשר תאיר בדרכנו תמיד.
תזכיר ותזהיר. תזכיר כי גולה היא נכר ועקירה. כי גולה היא לחיות תחת שלטון זרים.

ר ו ב נ ה היא עיר ואם בישראל. קהלה שהיתה לב לבה של יהדות ווהלין. יהדות זו שנתנה לנו את ביאליק, יצחק לַמדן, שמעון גינצבורג, ר׳ יצחק לוינזון (ריב"ל), מ.ז. פיירברג, המרש"א, אברהם גולדפדן, ר׳ לוי מברדיצ׳ב והרשלה מאוסטרופולי.

היתה זו יהדות שופעת חיים ויצירה וזורעת אור נאמן.

לאמץ ולהנציח, פירושו להתודע אל הקהלה, בניה ומפעליה. ללמוד את עברה מפי השארית החיה עמנו וללמוד להעריך את שנוצר בה בתנאי גולה ונכר, ואז נדע גם מה אבד לנו בשואה.

אנו דור הגאולה ועלינו לחיות עם שתי החויות, שהיינו עדים להן, חוית השואה וחוית הגאולה. נמזוג בחיינו את התמצית שנדלה מן העבר שמחתה השואה ונתעלה בה לקראת חיי עצמאות במדינתנו החפשית, חיים שיש בהם עלוי האדם.

אברהם גל
מנהל ביה"ס

מגילת הנצחה

בית הספר

סביון - גני יהודה

במדינת ישראל

מצהיר בזה חגיגית, כי בראש חודש תמוז התשכ"ו
קבל עליו את המשימה הקדושה להנציח את קהילת:

דובנה על אדמת ווהלין

שנחרבה בשנות השואה על-ידי קלגסי הנאצים ועוזריהם.

תלמידי בית הספר, בשתוף עם הרשויות
החינוכיות ועם ארגוני הקהילה בארץ ובתפוצות,
ובעזרת הוועדה הארצית להנצחת
הקהילות שעל-יד יד-ושם בירושלים, יעשו
כמיטב יכולתם וימשיכו בפעולה שהחלו
בה להעלות לזכר עולם את קהילת
דובנה בבנינה ובחורבנה.

על החתום:

מנהל בית"ס:

ב"כ ארגון הקהילה:

מחנכים:

בשם הבוגרים:

נציגי עדת התלמידים:

בשם כתות ח'

בשם כתות ד'

ב"כ הועדה להנצחת הקהילות ע"י "יד ושם"

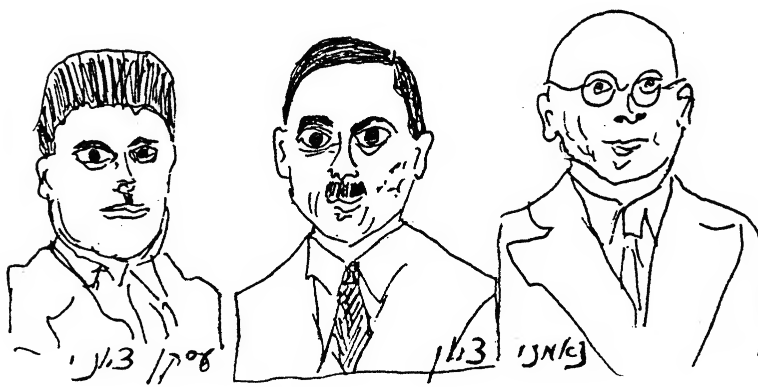
מדמויותיה של רובנה היהודית

ממראות העיר רובנה

ביאליק ברובנה עם רוזנהק וגלרטר

תהלוכת ל"ג בעומר

ד"ר רייס מנהל הגמנסיה מקבל
את פני לייב יפה בחצר הגמנסיה "תרבות"

קבוצת כדורגל (יוני 1939)

טקס ההנצחה ב"יד ושם"

נציגי בית ספרנו נסעו לירושלים לטקס הנצחת קהילות. שם פגשנו נציגי בתי ספר, אשר באו להנציח קהילות. הטקס רב הרושם התחיל באהל "יזכור", היו שם גם נציגי הקהילות. אש נר-התמיד לובתה ונאמרה תפילה לזכר קורבנות השואה. כלנו התיחדנו עם זכרם של הקורבנות ויצאנו משם מלאי רגשות צער וכאב. נרגשים עברנו לאולם בו השמיעה מקהלה שירי גולה, ושמענו גם נגינת כנור. אח"כ התיחדנו עם זכרו של מר קובובי שעמד בראש "יד ושם" ולקח חלק פעיל בכנס הראשון של הנצחת קהילות. שמענו את דבריהם המענינים של חבר הכנסת גדעון האוזנר, הוגה הרעיון של ההנצחה; דב אלוני, חבר הועדה להנצחת ונציגי משרד החנוך ועירית ת"א. נציגי בתי הספר מסרו מגילות הנצחה: אחת לגדעון האוזנר, אחת למנהל בית הספר ואחת לנציג הקהילה. יצאנו מלאי רגשות עמוקים ונוכחנו לדעת כי כבוד גדול לבית ספרנו למלא את המשימה של הנצחת הקהילה ונקוה שנמלא את תפקידנו כראוי.

ב א ז כ ר ה   בט"ז בחשון תשכ"ז
30.11.66

באהל יזכור

כשהגענו לאהל יזכור נטה היום לערוב. היה זה ערב אזכרה לקהילת רובנה. אנשים רבים ניצולי השואה התאספו במקום. דלתות ברזל חצובות קדמו את פנינו.

המקום היה ריק, קירות האבן הבלתי מסותתת השרו על המקום אוירת יראה ופחד. כלם נכנסו פנימה בדומיה. נאמרו תפילות "אל מלא רחמים" ו"קדיש". רטט עבר בגופי, אנשים החלו מתיפחים ולבי נעצר בקרבי. הנה עומדים לפני יוצאי קהילה, אחת מבני רבות, שנשמדו והוכחדו בידי צוררים. אותה שארית הפליטה, שרבים מבניה, אחיה ואחיותיה אינם עוד. יד הארורים רצחתם.

המקום והמעמד המרשימים וקול הבכי החנוק, ישארו תמיד חרותים בלבי ולא ישכחו מלב כל אחד.

לזכר רובנה

נכנסנו לאהל יזכור בשקט ובדומיה.
יראת קודש שרה באולם הגדול ורחב הידים.
הסתדרנו בשורות לפני קהל שרידי קהילת רובנה.
המקהלה פתחה בשיר עצוב. אחר תפילתו של החזן,
קורעת הלבבות, המלווה בבכי הקהל, עוררה בי
עצב. אנשים בכו, גם בקלל וגם בלב, בכי שבטא
את סבלם ואת צערם, את זכר העבר הרע והמר,
אובדן הורים וילדים, אחים ואחיות, היה זה
טקס עצוב, אבל מרשים ובלתי נשכח.

דליה ר.

היה זה בכנס יוצאי קהילת רובנה, אחת מאלפי הקהילות שהושמדו בשואה, הקהילה שבית ספרנו הנציח.

באהל יזכור, הנמצא בירושלים בבנין "יד ושם", נערכות אזכרות לקהילות היהודים וליהודים עצמם שהושמדו בשואת עמנו. החדר מעורר בנו רגשות מסתוריים ורטט. הרצפה - רצפת שיש שחור, עליה חקוקים שמות הקהילות הגדולות ומחנות ההשמדה. קהל רב מלא את האהל בציפיה, קהל בעל זכרונות איומים מהימים בהם נרדפו בני עמנו עד צואר.

לפתע בתוך המולת האנשים נשמעה קריאת ה"יזכור", המלווה דמעות החובקות את הגרון ובבכי מר של קהל המשתתפים, שגברו על קול החזן המתפלל. הדבר נשמר עמוק בזכרוננו.

ארגון יוצאי רובנה בישראל

אל
תלמידי בי"ס סביון-גני-יהודה,

תלמידים יקרים,

ברגש של הוקרה וסיפוק עמוק קבלנו את הידיעה על הנצחת קהילת רובנה על ידכם.

הנתוק שחל עם השואה האוומה בפתיל חייה של גלות אירופה מקבל במעשה שלכם קשר, שיהיה לו המשך בדורות יבואו.

ר ו ב נ ה, שהיתה הקהילה הגדולה והמפוארת בווהלין בדור האחרון, נקשרה לבית ספרכם ולחניכיו והקשר ילך ויחזק.

בני קהילת רובנה שנפלו בידי בני עוולה, נשאו עיניהם לציון; באבדנם אבדו לעם ולארץ בנים בונים ומגינים נאמנים.

במעשה שלכם הבאתם לנו נחמה פורתא ונשאב עידוד בתקוה, כי הדור הצעיר בישראל יזכור את עברנו ותוך הכרה יאמץ וינציח את קהילות ישראל שחרבו.

אנו מקוים לראותכם ערים ופעילים ב"חדר הזכרון", שנקבע בתוך "היכל ווהלין" הנמצא בשלב בניתו, לזכר קהילת רובנה וקדושיה.

במיטב הברכות ובהוקרה,
ועד הארגון של יוצאי רובנה
עו"ד רוזובסקי, יו"ר, א. אבטיחי, ח. לעדן

- - - - - - -

ירושלים 31/10/66

אל: מנהל בי"ס היסודי ממלכתי "סביון"
מאת: י. בן-יהודה (שינדלקרוט) -ירושלים

ח.נ.

בהתרגשות רבה קראתי היום את החוברת "ניבים" שהופיעה לזכר קדושי רובנה ועוד יותר התרגשתי ע"י הופעת הילדים הנחמדים בערב הזכרון בירושלים. הופעת הילדים היתה מרשימה מאד, ועשתה עלי, ועל בני רובנה, שהשתתפו באזכרה רושם עז ותבא עליך הברכה במאמץ זה. בהזדמנות זו, באם נשארו אצלך מספר חוברות מיותרות תואיל לשלחם אלי לירושלים, כי ברצוני להפיצם בין בוגרי הגמנסיה שלנו, וגם לשלח לארצות הברית - לחברים. באם יעלה הענין גם כספים תואיל לשלוח אלי ובתודה אשלח לך את התמורה. באם תוכל לשלוח לי בינתים - 5 חוברות בהקדם אודה לך. המסר לילדים הנחמדים - תודה רבה בעד הופעתם בירושלים, בשם בני רובנה - בירושלים ובשם בוגרי הגמנסיה "תרבות".

בברכת חברים
י. בן-יהודה (שינדלקרוט)

מפת העיר
רובנה
1. גמנסיה לבנות
2. בית ס' הר
3. מועצת המחוז
4. הדואר החדש
5. גמנסיה "תרבות"
6. סטרוסטבו
7. בנק ממשלתי
8. קולנוע ותאטרון
9. בתי כנסת
10. האוצר
11. סובור
12. בי"ס ריאלי
13. " עממי
14. ארמון לובומירסקי
15. מושב זקנים והעני
16. מכבי אש
17. תלמוד תורה
18. קוסציול
19. תחנת כח
20. טחנת קמח
21. תחנת הרכבת
22. " למשאות
23. בי"ח לגפרורים
24. " לסבון "סוק"
25. באר
26. בי"ח ליולדות
27. בי"ח לבירה
28. בית חולים יהודי
29. הסקטון בבא
30. יצור מלאכות מוקדם
31. בית משותף יהודי
32. בית קברות יהודי
33. " " טטרי
34. " " צבאי
35. שטח בקיוד ממשלה
36. אסם בזבריוט
37. " בכפר
38. בי"ח ללבנים
39. טיוטקבויט
גיטו
תכנון: מיכה

תולדות רובנה

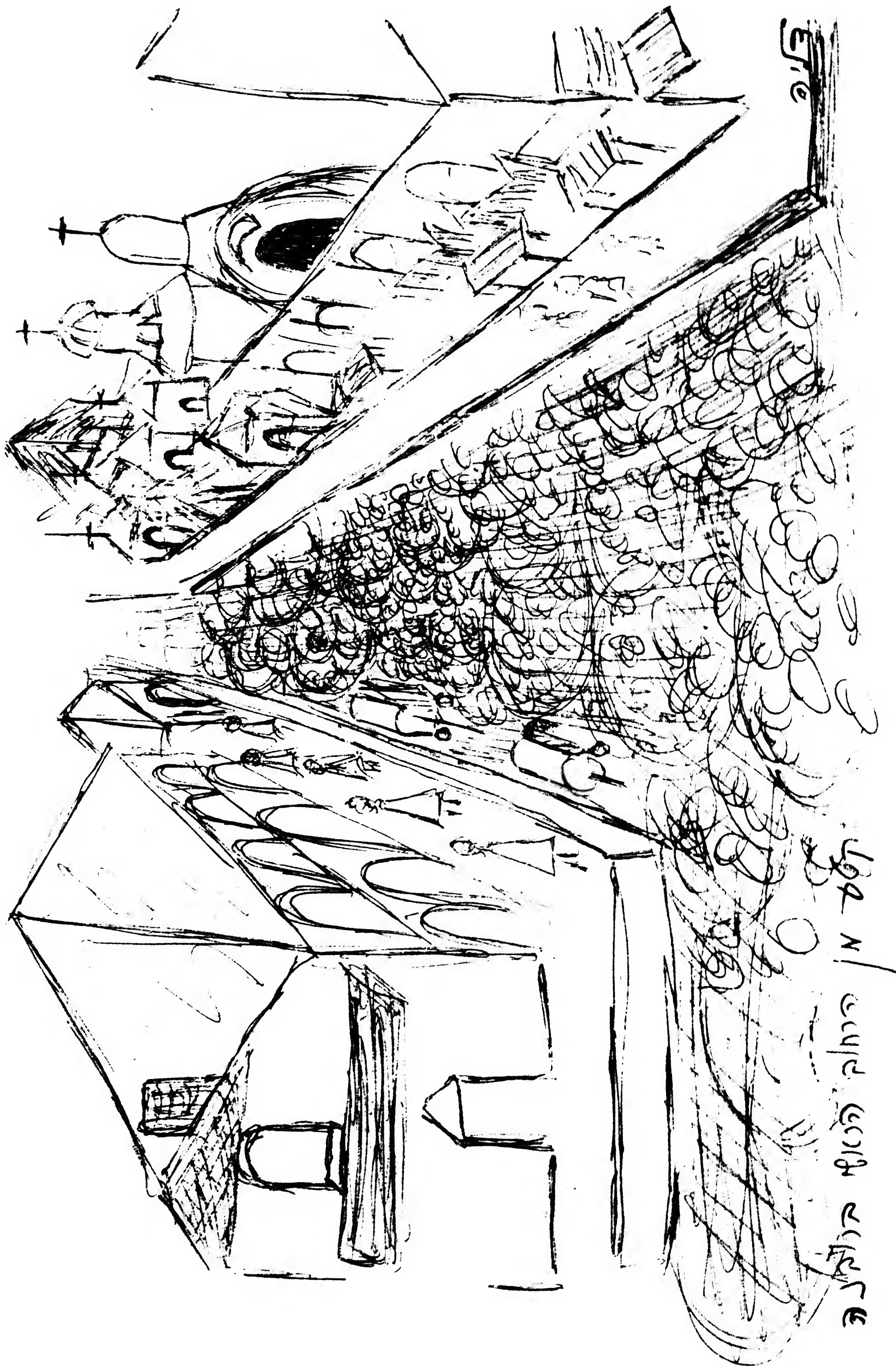
ראשיתה של רובנה, בתחילת המאה הארבע עשרה, כאחד הכפרים של הדוכסים האוסטריים. במרוצת השנים גדלה ונהיתה לעיר. במאה השש עשרה היתה רובנה - נחלת הנסיכים הליובומורסקים. אחרי מכרם את העיר - היא עברה לידים אחרות. בשנת 1729 חזרה לבעלות הליובו-מירסקים. הנסיך סטניסלב ליובומירסקי הקים בה ארמון מפואר מאד ודאג לפיתוח המקום כישוב עירוני מאוכלס. הנסיך נטה חסד ליהודים ורבים מהן באו לעיר זו. תודות לו היתה התפתחותה מהירה מאד ולבסוף גם השתחררה מחוז לוצק ונעשתה עיר מחוז. כשעבר גל השחיטות בימי חמלניצקי על יהודי אוקראינה, בשנת 1648 נפגעו גם יהודי רובנה וחלק מהם רצה לעזוב את המקום. אולם הנסיכים הטו חסד ליהודים ומתוך רצון לפתח את העיר ומסחרה, נתנו ליהודים הנחות והקלות רבות. במאות השבע עשרה ושמונה עשה סבלה העיר משוד בסטרים ומשריפות גדולות שהסבו נזקים חמורים לעיר וליהודיה, אולם היהודים כבעלי נסיון, היו שבים ובונים את ההריסות. בעיר הוקמו מוסדות ובניני צבור יהודיים, ב-1749 ניתנה ליהודים רשות לייסד "חברה קדישא" ולבחור 5 גבאים. כל הנסיכים הליובומירסקים היטו חסד ליהודים שחיו בנוח בעיר זו.

בחלוקה השלישית של פולין ב-1795, עברה רובנה לשלטון הרוסים. אעפ"י כן נשארה רובנה עיר קטנה עד לשנת 1840. הגורמים להתפתחותה המהירה של העיר היו: מצבה הגיאוגרפי הנוח והנחת קוי הברזל למסילה וכביש ראשי. ב-1901 נחשבה רובנה לאחת הערים הגדולות והמפותחות בווהלין. רובנה היתה מרכז כלכלי חשוב והמסחר היה כמעט כולו בידי יהודים.

יהודים רבים הגרו מרובנה, רובם לאמריקה, מסיבות פוליטיות וכלכליות. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה ברחו רבים לפנים רוסיה. הסוחרים העבירו עסקיהם לערים רחוקות. המסחר בעיר השתתק ורובנה היתה אחוזה פחד, המצב היה קשה, במיוחד ליהודים, בגלל הגזרות המיוחדות של הצבא. יהודי רובנה וסביבתה סבלו רבות בזמן המלחמה. עם פרוץ המהפכה נשמו היהודים לדווחה. בני העיר שהגרו חזרו. בצד המפלגות הסוציאליסטיות הרבות שקמו, הופיעו גם מפלגות יהודיות.לאחר התוהו ובוהו ברוסיה, חסרה היציבות בחיי היהודים. הגיעו שמועות שהאוקראינים מורדים בבולשיביקים וכי בכל מקום פרצו פוגרומים. יום יום נלקחו יהודים ונענשו על כל עבירה קלה, ענשים אכזריים. לאחר ועידת סן רמו, החלו רבים מהיהודים לברוח לפולין, כדי להגיע לישראל. פליטים רבים התעכבו ברובנה והחוגים הצבוריים הושיטו להם סעד רוחני וחומרי.

בתחילת מלחמת העולם השניה, נכנס הצבא האדום לעיר.חלק מהיהודים ברחו. ב-9 ליוני 1941 נכבשה העיר ע"י הגרמנים ומאז לא עבר יום בלי רציחות. כמעט כל היהודים הובלו להשמדה וכשהגיע הצבא האדום לעיר מצא בה רק 30 יהודים שהסתתרו.

מיכה פ.

קטע מן הרחוב הראשי ברובנה

ק ה י ל ת   ר ו ב נ ה

רובנה ברוסית או בפולנית - פרושה י ש ר. היא יושבת על גדות הנחל אוסטיה הנזכרת לראשונה במאה הי"ח בפנקס של ועד ארבע ארצות, בקשר לפסק הדין שהוציא בית דין האוצר בראדום בשנת 1729. במאה הי"ז והי"ח פלשו הטאטרים לרובנה ושדדו את העיר עד היסוד. עפ"י הנוהג של הימים ההם, השתייכו יהודי רובנה, כמוהם כשאר התושבים מבחינת החוק, לבעל האחוזה "הפריץ" והוא משל בהם. רובנה מנתה בשנת 1847 - 3,788 נפש, סיבה חשובה לגידולה של רובנה משכה אוכלוסין רבים היא גישתה הציבורית לעניני הכלל ולשאלות ארגון חברתי, תמיד נמצאו ברובנה יהודים שדאגת הכלל היתה דאגתם ואלה ראו צורך לעצמם לטפל בנצרכים, לתרום ולהתרים אחרים לשם עזרה.

לאחר מלחמת העולם הראשונה והמהפכה הרוסית, נשתנו פני החיים בעיר, תכלית שנוי: התפתחה תנועה פוליטית וחברתית רחבה בתחומי החיים הכלכליים והלאומיים. בתקופה זו פרחה העיר בעיר-ספר מאוכלסת בני כמה לאומים, עיר מסחר ותעשיה ותרבות, ועל הכל - עיר יהודית ציונית. ראשית הציונות ברובנה באה עם ראשית התנועות הציוניות. בשנת 1884 קמה ברובנה תנועת "חיבת ציון" החרדים נתנו יד לתנועה זו, כי האמינו כי הנה באה הגאולה ותקוות הדורות מתגשמת, ואילו המשכילים העירכו את התנועה מבחינת צבורית ופוליטית - שיבת ישראל לארצו ותחיתו. בצד "חיבת ציון" נוסדה ברובנה אגודה "אוהבי ציון" ואחריה קמה האגודה "שלומי אמוני ציון" ולאחר שנים אחדות ירשה את מקום כל האגודות האגודה "בני-צִיון". כן קמו התנועות ה"חלוץ" בשנת 1917 "השומר הצעיר" בשנת 1920 "גורדוניה" 1922. כשהתמוטט המשטר העריץ ברוסיה הצארית במרץ 1917, נתעוררה בקרב עמי רוסיה השאיפה לתרבות לאומית, קמה תנועה חזקה לתרבות ויצירה עברית, ומכשירה ההסתדרות "תרבות", אשר שמשה מטרה להפוך את הלשון העברית לשפת החינוך ולעשותה קנין העם כולו. כן קמו ישיבות ובתי-למוד "חדרים" ואגודות חובבי השפה העברית. ציוני רובנה ראו בגימנסיה "תרבות" את המוסד בה׳ הידיעה שמתפקידו לחנך דור לאומי וגאוותם רבתה על כך.

לא רב החומר על חורבן הקהילות בידי הנאצים, ביניהן קהילת רובנה המפוארה. ברובנה מתו, נרצחו ונטבחו כ-53,500 יהודים. אה זכרם נשמור ונַנציח.

נעה גל.

ר ו ב נ ה

רובנה היא תמציתה של יהדות ווהלין. היא ממשה בתוכה את הציונות. במשך שנים רבות משכה אליה אנשים רבים עד שהיתה למרכז גדול וחשוב. היא היתה ראשונה לכל מרכז יהודי וראשונה לפרעות הנאצים. אך זמן רב לפני הנאצים, כבר היתה רובנה קימת.

בשנת 1917, בסוף השלטון הצריסטי, באה השאיפה לחיי תרבות ועמה גם רשיון להקמת בתי ספר. היהודים אף הקימו בתי ספר עבריים ואף בשפת האידיש. היה זה נסיון ראשון לגימנסיה יהודית, אך לא קלה היתה המלאכה אז. בקוש רב היה למורים עבריים. אחרי חורבן קהילת קיוב, באו מורים לרובנה וענין הגמנסיה בא על תקונו.לא היו צרות עם הבולשיביקים כי המפקח היה צעיר ורחוק מכל ריב של שפות ונתנה להם יד חפשית בתרבותם. רבים נרשמו לביה"ס. בסוף 1919 נכנסו הפולנים לעיר ואז היה קושי בהשגת הרשיון לבית הספר העברי. אחרי משא ומתן נתקבל האשור. ושוב עלו הבולשיביקים ואחריהם הפולנים. אז גדלו והתפתחו בתי הספר העבריים וחנכו דורות רבים של תלמידים ושמו של בי"ס "תרבות" התפרסם.

אך לא רק בטוב היתה קשורה כניסת הפולנים באביב 1920, האנשים פחדו מאד ולא יצאו את בתיהם מפחד הכובש החדש. אמנם היו כמה מקרי התגרות, אך בדרך כלל התנהגו הפולנים באדיבות ליהודים, על אף האנטישמיות שהיתה מושרשת בדמם. בתקופה זו התעודדה הציונות והוכרה כתנועה חפשית בפולניה. הקהילה המשיכה לפעול אך היתה נטולה כל השפעה. המסחר התפתח. היהודים התחילו להסתגל לתרבות ולשלטון והחלו לספוג את תרבותם ולדבר בשפתם.

ב-1941 יצאו הרוסים את העיר תחת לחץ הגרמנים הקרבים. הפחד של היהודים מהגרמנים היה רב. הגיעו שמועות מערים אחרות ורבים יצאו את העיר עם הצבא האדום ביולי, אחרי ליל הפצצה איום, נכנסו הגרמנים לעיר. היהודים חששו מאד, אך האוקראינים שמחו. עם בואם כבר החריבו בתי כנסת והרגו 150 יהודים. מאז נמשכה תקופה ארוכה של הריגה ורצח. יהודים נלקחו בלילה ולא חזרו עוד. אחרי שבועות מספר שוב הובלו יהודים למוות. צעירים וזקנים יחדיו.

באוקטובר 1941, לפני האקציה הגדולה, נצטוו אנשי היודנרט לשלוח אנשים לעבודה אצל הגרמנים. אז היתה עוד תקווה כשלהי לחיים. הנאצים לא פסקו מלתקוע צפורניהם בעם היהודי. 2000 יהודים הושלכו ערומים לתוך בור ונהרגו ביריות, זו היתה רק התחלת הקץ. יהודים מנודים ומדוכאים מרובנה, נדדו מבית לבית, ניסו למצוא מחבוא או מזון. היה זה בתחילת תקופת הגטו, בו רוכזו רב היהודים. היו כמה יהודים שנצלו בזכות הגויים שהצפינו אותם. היה גם קצין שעזר ליהודים ונתן להם להנצל בזמן השחיטה.

דניה ק.

גימנסיה "תרבות" / אריאלה מור
יעל וגנר

העבודה נכתבה ע"פ ספר הזכרון
לרובנה בעריכת א. אבסיחי וע"פ
שיחה עם גב' שושנה פישר, בוגרת
הגימנסיה.

ראשיתה של הגמנסיה

עם התמוטטותו של משטר העריצות ברוסיה הצריסטית. נתעוררה בקרב עמי רוסיה, השאיפה לתרבות לאומית. אף בקרב העם היהודי חל מפנה מכריע, קמה תנועה חזקה לתרבות וליצירה עברית, ההסתדרות "הרבות" ששמה לה למטרה להפוך את העברית לקנין העם כולו בהשפעתה ובתמיכתה של "תרבות" הנחו יסודות לגמנסיות עבריות במרכזים היהודיים הגדולים.

מלאכת יסודו של ביתה הספר העברי-תיכוני בימים אלו היתה קשה. א) השגת רשיון ב) מציאת מורים עבריים. עקב השנויים הפוליטיים שחלו על אדמת אוקראינה, כבוש קיוב-עיר הבירה, ואחר כך ע"י הבולשיביקים, ירדה כליה על כל המוסדות העבריים והציוניים בעיר ובין השאר נסגר גם בית המדרש למורים. את האישור לפתיחת הכתות, השיג מר משה נחשון, שהיה מנהל הגימנסיה הרובנאית והיה הממונה על שחינוך ברובנה.

תלמידים רבים נכשמו לשנת הלמודים הראשונה ונערכו להם בחינות כניסה. שנת הלמודים הראשונה עברה בסמן של הצלחה.

משנכנסו הפולנים לרובנה, פרסמו הודעה שעל כל בתי הספר הקימים בשטח הכבוש לקבל אשורים חדשים לפתיחתם מאת המפקח על חינוך בווהלין. כל בתי הספר קבלו אשורים מלבד הגמנסיה "תרבות". לאחר משא ומתן ארוך ושידולים רבים בפני השלטונות זכתה רובנה לאישורה של הגימנסיה העברית הראשונה והיחידה בתקופה ההיא בכל שטח הכבוש. באוקראינה. בעית המורים היתה בעהיה קשה, אולם לחבר המורים צורפה המורה סמולר, המורה אליעזר בוסליק והגננת ב. ברס כמורה לפולנית את המורה זאב קורניק. את הלמודים הכללים למד מר משה נחשון. בגמר שנת הלמודים, חזרו הבולשיביקים וכבשו את רובנה, אולם נטשוה והגמנסיה נפתחה בזמן.

גמנסיה "תרבות" בהתפתחותה

התלמידים שמספרם היה שמונים, חולקו לפי ידיעותיהם וגילם לכתות, - 3 מכינות וכתה ראשונה של ביה"ס התיכוני. מספר המורים -ששה. בראשית שנת הלמודית תרפ"א-ב נוספו תלמידים לגימנסיה וכן גם עשרה מורים. כבר אז שגשגה הגימנסיה והלכה והתפתחה. היא כמעט לא נזדקקה לתמיכה מבחוץ והוחזקה בתשלומי ההורים בלבד. בין הקשיים שבהם נתקבלה הגימנסיה בראשיתה, היתה חוסר יחס והכרה מצד השלטונות הפולניים.

הערכה לגימנסיה "תרבות" הרובנאית ניתנה בועידת בתי הספר התיכוניים בנתקימה בורשה, עודבשנת תרפ"ב, הדפיסה הגימנסיה את תקנותיה, אך במשך השנים הכנסו בהם שנויים לפי דרישת השלטנות.

בקיץ, בתקופת החופש, נסתה הגימנסיה להוציא קבוצות תלמידים לקיטנות הסמוכות ונמצאו מורים שלוו אותם. בל"ג בעומר היו עורכים תהלוכות שהפכו למסורת.

בביה"ס היתה תזמורת-מקהלה, שהשאירה תמיד בהופעותיה רושם כביר. רוב התלמידים התיחסו בהערצה לביה"ס שלהם ורבים נכנסו לתנועת ה"שומר הצעיר" של הימים ההם והשתתפו בארגוני הספורט הלאומי.

פני הגימנסיה בתקופה 1939 - 1929

אם בשנים הראשונות ובשנות העשרים היתה רבה הדאגה לגימנסיה ולזכויותיה, הנה עלה בידה בשנת 1934 להביע את הקורטוריון לעריכת בחינות בגרות רשמיות בעברית. אולם לא היה ערך לבחינות אלו כי רבים מבוגרי ביה"ס עלו לארץ ישראל וההכנות לבחינות פגמו ברמת בית הספר הגבוהה מאד. ולכן מי שרצה תעודת בגרות ממשלתית עבר לשנת למודים אחרונה נוספת לגימנסיה יהודית כללית אחרת.

בשנים האחרונות לקיום הגימנסיה פשטו בין התלמידים דעות מהפכניות ואף נטיות לקומוניזם, אך רוב התלמידים נשארו נאמנים לדגל הלאום ולתרבות העברית.

בקיץ החלה הגימנסיה לקיים מושבות קיץ לתלמידים בפיקוח מורי הגימנסיה ומדריכים. בקוריהם של המנהל וכמה מורים בארץ ישראל היו השפעה על הגימנסיה ועל רוח ארץ ישראל הנבנית.

למסיבות הגימנסיה יצא שם מיוחד ותלמידיה התגאו על כך מאד. המצב הטוב נמשך עד שפרצה מלחמת העולם השניה. הגימנסיה המשיכה בפעולתה, אולם שנויים רבים הוכנסו בגימנסיה. עם חרובן הקהילה רובנה חרבה גם הגימנסיה "תרבות".

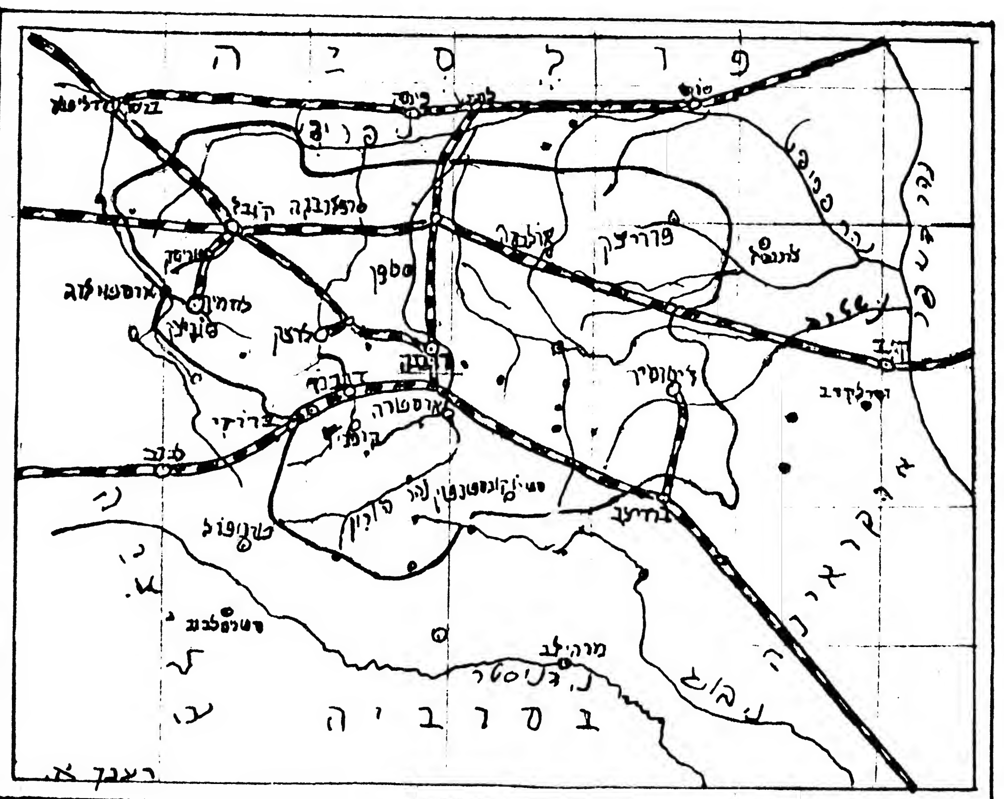
סופה של הגימנסיה "תרבות"

בספטמבר 1939 כשבועיים לאחר כניסת הצבא האדום לרובנה החלה שנת הלמודים, אולם לאחר שהוחלף המנהל החליפו את שפת ההוראה העברית לאידיש. לתלמידים קשה היה להשלים עם המצב החדש וצר היה להם לראות בסבלו של המורה ברקובסקי הציוני הותיק ואיש הרוח העברי. המנהל החדש החל לגיס נוער קומוניסטי מבין חניכי הגימנסיה וגם הצליח למשוך מספר ילדים לתנועת ה"קומסו-מול". אולם רובם נשארו נאמנים לרוח הציונית. בפרוץ המלחמה בין הסובייטים והגרמנים נפלה רובנה וסביבתה בידי הגרמנים. רוב חניכי הגימנסיה הצליחו לעבור לרוסיה או שגויסו לצבא האדום. אולם הנשארים הועברו לגיטאות ומי שהצליח הצטרף לפרטיזנים. כמה מחניכי הגימנסיה הצליחו להגיע ארצה.

הגימנסיה נוהגלה בשנים 1939–1941 כבית ספר תיכון בתכנית עשר שנות לימוד שהיתה מקובלת ברוסיה. לשפה העברית לא נשאר זכר בגימנסיה ועם כניסת הגרמנים נפסקו הלמודים בגימנסיה ובא סופה.

תלמידי המחזור האחרון של הגמנסיה "תרבות" ברובנה - התמונה מתרצ"ד בהיותם במחלקה א'. (מימין לשמאל): המורים מ. גלרטר, נ. גריס גריצמן גב' זיידמן המנהל ד"ר י. רייס יצחק ברקובסקי גב' דורטורט קרשינסקי קרוליק ודליגץ.

מפת ווהלין

יצחק למדן על יהדות ווהלין:

- - - היתה זו יהדות ש ב ל ב ששפעה הרבה אהבה ונאמנות, שהילכה את סגולותיה לים של כנסת-ישראל הגדולה בהשקט, בנאמנות מתמדת וללא התבלטות, כאותם נחלים שוקקים בווהלין העושים דרכם המוצנעת בצל יערות. יסוד הלב הוא העיקר הנותן אותותיו היקרים בכל יצירות רוחה של היהדות הווהלינית.

- - - יהדות של לב. וכמה לבבות הולמים,
שופעי חיים ויצירה וזורעי אור נאמן,
יכלה עוד יהדות זו להוציא מתוכה!

והנה באה מפלצת - גויים - אין - לב זו ורמסה
בטלפיה הטמאים את הלב היקר הזה יחד עם
לב - חייה הגדול של כנסת ישראל באירופה..

השואה ברובנה

אלון ד.
ארנון ב.

משלטון הפולנים לשלטון הסובייטים.

עוד הרוח האנטישמית שלטה בפולין ומתפשטת באזורי הספר ויהודי רובנה נתונים ללחץ גורמים כלכליים חברתיים ולאומים, הפוגע בהם בחיי יום-יום והנה עשתה לה כנפים הידיעה המדהימה על פלישת הכוחות הגרמנים לפולין. ברובנה נודעה השמועה ב-1 לספטמבר 1939. הפולנים הרגיעו את תושבי רובנה שצבאם יעצור את צבא הגרמנים.

אך דברם של הפולנים נתבדה, כוון שיום-יום הגיעו פליטים רבים מהערים הפולניות וספרו על ההרס הגדול שהמטוסים הגרמניים גרמו לעריהם. המזון אזל מיד בחנויות ולהרבה אנשים לא היתה קורת גג. תוהו ובהו זה נמשך כ-14 יום ולפתע הגיעו מטוסים גרמניים והפציצו חלקים נרחבים של המוסדות ברובנה. בהלה כללית היתה ברובנה והרבה אנשים נדדו לעבר קוריץ-הכל כדי להתרחק מהפצצות.

שלשה ימים לאחר מכן הגיע הצבא האדום לפולין בסיסמא של הושטה עזרה. כשנכנס לרובנה קבלוהו האנשים בשמחה רבה. אך לאחר זמן מה שינה הצבא את נימוקי כניסתו: באנו לשחרר את הפועלים המשועבדים מידי הקפיטליסטים ושאר בעלי האחוזות. גזרות קשות הוטלו על היהודים. לאחר מספר ימים הגיעו הגרמנים.

לפני צאת הרוסים הציעו למספר משפחות לצאת אתם לרוסיה. כמה משפחות הסכימו. לאחר זמן נוכחו שהיה להם מזל על שיצאו מוקדם מן העיר, מפני שהגרמנים מררו ליהודים את חייהם וטבחו אותם לפי חרב.

שלטון הנצאים.

הצבא הגרמני הגיע לרובנה ב-9 לספטמבר 1939. ומאז הפכו היהודים לשעיר לעזאזל. הם טבחו בהם בלי רחם. הנאצים ערכו ברובנה מספר אקציות, שבהן הוצאו עשרות אלפי יהודים להורג.

לגרמנים היו כמה שיטות זועה להריגת יהודים. הם היו מצווים על היהודים לחפור בורות, אומרים להם להתפשט, ואחר יורים בם ומפילים אותם לבורות שהם חפרו במו ידיהם. ברחובות היו הורגים אלפי אנשים ומכסים אותם בשכבות סיד. אלפי יהודים נתפסו ונאמר להם שהם נוסעים במכוניות לטיול מחוץ לעיר. הביאום למשרפות או שירו בהם. למבוגרים נתנו "כרטיסי עבודה". את החזקים יותר לקחו לעבודות פרך ואת החלשים, את הזקנים ואת הנשים שלחו למות. נשים יפות לקחו לעצמם לשמש להם פילגשים. הם גם הכניסו את האנשים למכוניות או קרונות הסגורים הרמטי ומרעילים אותם בגז. מאוחר יותר בנו תאי גזים ושלחו רבים רבים לתוכם.

רבים, חסרי קורת גג, ברחו לרובע הנוצרי והתחבאו שם. ילדים יהודיים הוחבאו במשפחות פולניות, ספורים רבים על השואה וזועתה ספרו הניצולים.

מסיפורי הפרטיזן - אברהם גיטלמן

יהודי טרויאנובקה, שלא כמו בעירות אחרות, הועבדו ע"י הנאצים בבנית גשרים וכריתת עצים. כמה מהעסקנים המקומיים יצאו מדי פעם לעורר רחמים בקרב הסוררים, אך יצאו משם בגדופים וספגו מכות מהשוטרים. עבור עבודתם קבלו אנשי הקהילה - מאה גרם לחם ותשלום מועט שעבר למוסדות הקהילה.

לפתע, ביום אחד, בשנת 1942, בהשכמת הבוקר, פקדו על היהודים לצאת למניביץ לעבודה, מרחק 18 ק"מ. כל היהודים - גברים, נשים וטף הובהלו ע"י עגלות משמר ושוטרים שהאיצו בהם. לבותיהם מלאו חשדות. הגיעו כאלפים איש. הוציאו מהם כל דבר ערך. בכפר צ'רנכה דרשו זהב, למי שלא היה לאל ידו להשיג זהב הוכה ונרצח. אשה אחת הטילה את בנה בן ה-3 לארגז אשפה והיא עצמה רבצה עליו ובאין רואים נמלטה ליער הסמוך.

יהודי מניביץ עצמם היו כלואים ולא באו במגע עם אחיהם. רבים נסו לברוח כדי להנצל אך לא הצליחו ונורו. כל השאר נורו והשלכו לבורות שהפכו ל"בית עלמין" או "קבר אחים".

הגרמנים, ברצותם למצוא את הנחבאים ביערות, קראו: כל בעלי המקצועות המסתתרים ביערות, צאו וחייכם יהפכו לטובים ונוחים. 70 איש נהרו לשם אך נורו בחרפה, לאחר חודש ימים. הנשארים ביערות, אשר הצליחו להחזיק מעמד הצטרפו לפרטיזנים. עם בוא הרוסים התגייסו הפרטיזנים לצבא האדום והשתתפו בקרבות.

בתום המלחמה נדדו הניצולים מארץ לארץ ו-24 מהם, ביניהם אברהם גיטלמן זכו לעלות לארץ ישראל.

עדה הלוי.

טלטוליה של בת רובנה / שרה שניידר (מקוה להפגש עם גבורת הספור)

רחל פרלמוטר נאסרה ע"י השלטונות הרוסיים ב-5.6.1941, באשמה בהשתיכות לתנועה הציונית. היא הוחזקה ברובנה במאסר למשך 17 ימים וכאשר פרצה המלחמה בין הגרמנים לרוסים, הועברה לקאמישין לבית הכלא, למשך 13 חדשים. התנאים היו קשים והסביבה עוינת.

באחד הימים הועברה עם שאר האסירים על פני הוולגה בסירה. מרב דוחק וחוסר מזון פרצו מגפות ורבים מתו. את הנשארים, ביניהם רחל, שהיו תשושים וחלשים, החזיקו לזמן מה להבראה בוואסיליבסק. ושוב הושמה במאסר לשמונה חדשים נוספים. במשך כל הזמן חכתה לברור האשמה ולפסק הדין, אך, לשוא! חדשים עברו ודבר לא נודע. בינתיים הועסקה בכל עבודה קשה ומפרכת, אחרי שלש שנים הוצא פסק דינה: חמש שנות עבודה. נשארו לה עוד שנתיים. משהיה עליה להשתחרר נשלחה לקולחוז לעבוד בעבודה חקלאית. היא לא השלימה עם זה, מפני שלא היה זה שחרור בעיניה ובקשה לחזור לרובנה. בהגיעה לרובנה מצאה את הכל חרב. במקום בית הוריה - רק מגרש ריק. מפי שכנתה בעבר, אשה רוסיה, נודע לה שהוריה נרצחו ושתי אחיותיה נשארו אמנם בחיים אך עזבו את המקום.

נבוכה היתה ומוכנה לאבד עצמה לדעת. והנה עבר אדם נוצרי והראה לה בית יהודי ומכאן החלה דרכה החדשה של רחל. היה זה בקורה האחרון בעיר מולדתה הגלותית. היא פגשה חברים מ"גורדוניה" והם עזרו לה להשיג את הניירות המתאימים כדי לעלות ארצה.

בדרך נס, פגשה באחד ממחנות אוסטריה את שתי אחיותיה ושני אחיה והשמחה היתה רבה, אך מעורבת בכאב וצער עמוק על גורל ההורים

מספר חדשים התגלגלה רחל במקומות שונים ולבסוף נתנה לה הרשות לעלות ארצה. ב-19 במאי 1947 הגיעה ארצה באניה "קומינינוס"

ר ו ב נ ה-

במאה הי"ד - אחד הכפרים של הדוכסים האוסטריים
במאה הט"ז - נחלת הליובומירסקים ונמכרה
ב- 1723 - חזרה לבעלות הליובומירסקים
בשנות ת"ח ת"ט (1648/49) נפגעו יהודי רובנה
במאות השבע עשרה ושמונה עשרה סבלה מהמטרים
ב-1749 ניתנה רשות ל"קהל" מהדוכס הרובנאי ליסד "חברה קדישא"
בשנת תק"ב - 1760 הוקם ביכ"נ "קלויז ישן"
בשנת תק"ל - 1770 נבנה "בית המדרש הישן"
בשנת 1786 נבנה ביהכ"נ הגדול ברשות הדוכס יוסף ליובומירסקי
בשנת ת"ר - 1849 - נבנה ביהכ"נ ברחוב קרסנה.

בימי מלכות פולין העתיקה השתייכה רובנה לחבל לוצק.

בחלוקה השלישית של פולין בשנת 1795 עברה לרוסיה.

בשנת 1891/2 נוסדה "שפה ברורה" להפצת השפה העברית

בשנת תרמ"ד נוסדה "חיבת ציון"

- - - - - -

עליה נכרת של רובנה בשטחי החיים החברתיים, המסחריים והתרבותיים-תורניים, חלה במחצית השניה של המאה הי"ט ומאז שגשגה בחומר וברוח:

בתעשיה: 1870 - תעשית לבנים
1890 - הוקמו בתי חורשת לסבון, לגפרורים, לסוכריות
1900 - תעשית שכר, רהיטים וטחינת תבואות.

מוסדות חסד וצדקה: "לינת צדק" "הכנסת אורחים" בית חולים, מושב זקנים, תלמוד תורה, בית מרחץ צבורי

ב-1765 היו ברובנה	890 יהודים	
ב-1847 היו ברובנה	3788. "	
ב-1897	13780 "	(מתוך 24543 תושבים)
ב-1909	18631 "	(7723 גברים 10908 נשים)
ב-1914	25000 "	
ב-1921 כשנכנסו הפולנים	21702 "	(מתוך 28000)
ב-1931		
1939 על סף מלחמת העולם השניה	כ-30000 יהודים	

המשורר נח פניאל ממוריה
הבכירים של הגמנסיה "תרבות"
ברובנה.
בארץ מורה בביה"ס הריאלי **בחיפה.**
מתוך ספר שיריו "על פתחי תהום"
(ירושלים תש"ז)

י ז כ ר

יִזְכֹּר אָדָם גְוִיּוֹת מְרֻטָּשׁוֹת בִּפְאַת דרכים,
וְגוּף זָקֵן מֻשְׁלָך, פָּרוּעַ וּמְדֻקָּר,
וְגֻלְגָלוֹת כְּרוּתוֹת בְּשְׁלוּלִיּוֹת שֶׁל דַּם אַחִים,
וְיֶלֶד מְכֻבָּרָה בְּחֵיק אִמּוֹ הַקַּר,
יִ זְ כֹּ ר!

יִזְכֹּר אָדָם תַּהֲלוּכוֹת אִלְמוֹת בִּדְמִי לֵילוֹת,
כָּל צֵל קוֹדְרוֹת בַּלֵּב וּצְרוֹר עֲלֵי הַגָּב.
וְאֵי מָחוֹז? לאן? - דַּרְכֵי הָאֹפֶל אֲבֵלוֹת,
וְשׁוֹט אֵימִים שׁוֹרֵק, מַצְלִיף מִמַּעֲרָב.
יִ זְ כֹּ ר!

יִזְכֹּר אָדָם עֵינַיִם הֲפוּכוֹת מִנִּי זְוָעוֹת
וּשְׁעָרוֹת סְמוּרוֹת מוּל סַעֲרַת הַלַּיִל,
בִּרְכַּיִם כּוֹאֲבוֹת כּוֹשְׁלוֹת בְּסֵתֶר יְעָרוֹת
וּלְבָבוֹת נָעִים מִקּוֹל עָלֶה נוֹפֵל
יִ זְ כֹּ ר!

זכרונות מהעיר רובנה לפני מלחמת העולם השניה כשהיתה בידי הרוסים

(לפי שיחה עם אריה אבטיחי)

רובנה היתה עיר רוסית כ-150 שנה. במשך זמן זה שלטו בה גם פולנים ואוקראינים, אולם לתקופות קצרות.

היא נבנתה, בתחילה ע"י בעל אחוזה, שבנה לעצמו ארמון בצורת מבצר, ליד הנהר אוסטיה. הוא יישב יהודים בסביבה כדי שיפתחו את המסחר ונתן להם אדמות לבנית בתיהם ושטחי מרעה. היהודים עסקו במסחר, בגידול בקר ובתעשית לבנים מהחימר הצהבהב שהיה מצוי בסביבה. המקום התפתח ונוספו בו יהודים רבים. הקימו בית כנסת וכן גם בא שוחט. העיר התפתחה עם חנית הצבא במקום. הוקמו בה מחסני תבואה ותוצרת חקלאית, ששווקה בכפרי הסביבה ובערים.

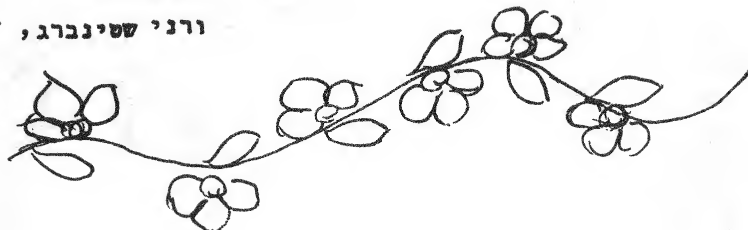
ב-1910 קבלה העיר חשמל ואת העיר חצו פסי הרכבת שעברה מקייב לבריסק. בעיר היה "האוצר" ובנק ממלכתי שהיה בדרך כלל רק בערים הגדולות. רובנה נהיתה המרכז לכ-30 עירות יהודיות ו-60 נוצריות. חנויות רבות היו בידי היהודים שבימי שבת היו סגורות.

רב היהודים היו חרדים. ילדיהם למדו בבתי ספר עבריים שהוקמו: בי"ס ריאלי, ובי"ס מיוחד לבנות ובי"ס כללי, הגימנסיה העברית "תרבות" התפתחה מאד והתפרסמה.

יחסם של הרוסים ליהודים לא היה טוב ביותר. כדרכם, הם שנאו את היהודים, אך לא הפריעו להם בשמירת הדת. שליחים מארץ ישראל באו לרובנה ויהודים מרובנה נשלחו לישראל כשליחים. הרוח הציונית נתעוררה, בכל קונגרס יהודי השתתפו צירים מרובנה. הצעירים ייסדו שם אגודה ציונית "פרחי ציון". כן היו ברובנה מוסדות צדקה רבים, כגון: בית תמחוי לעניים ובית חולים.

השלטון הרוסי נמשך עד שנת 1920.

נחום דרור
ורני שטינברג, ז'2

הכבוש הפולני

כשעזבו הרוסים את רובנה, ב-1920 עלו הפולנים על העיר.
כולם הסתתרו בבתים, ולא העיזו להוציא ראש החוצה. היה מקרה, שיהודי יצא החוצה, ופגש בפולני, שאל אותו הפולני: אתה יהודי? אמר: כן. אמר הפולני לך לקיר. נגש הלז לקיר, והפולני כיוון לעומתו את רובהו, ואמר: ראוי הידוי לכדור... כזאת היתה כניסתם של הפולנים לעיר. למחרת, כבר נמצאו הפולנים ברחובות העיר, ותושבים רבים, בלי להבדיל בין הדתות, נאסרו. אך בשלטון הפולנים, חל פלא. לא היו פגיעות גסות ביהודים זמן מה, הוחל לתושבי העיר. היה רושם, שהחיים חוזרים למסלולם. כל צעד שנעשה בעיר, נעשה רק ברשות הצבא. השלטונות לא התערבו בענינים הפנימיים של היהודים. אך אט אט, שוחררו ה"עניים", המביטות על התושבים ועל היהודים.

דני צ'רני

השואה בעיר רובנה

(מדבריה של הגב' רייטר)

בתקופת הכבוש הנאצי היתה רובנה מחולקת ל-3 חלקים: הפולנים, האוקראינים והיהודים, הפולנים היו ניטרלים ביחסם כלפי היהודים והגרמנים. הם אמנם לא שנאו ולא נטרו איבה ליהודים, אך היו אדישים לגורלם.

האוקראינים, אשר רובנה היתה בעבר תחת חסותם ושלטונם הבלעדי, ששו לקראת הנקמה בפולנים, אשר הצרו רגלם בעיר זו וקוו שע"י הכבוש הגרמני יוחזר השלטון בעיר לידיהם. מכוון שהאוקראינים היו תושבי המקום, הם הכירו היטב את היהודים ומסרום באורח שפל ואכזרי מאד לנאצים.

היהודים עסקו בדרך כלל במסחר, אסוף כספים והלוואות ברבית. מקצועות אשר לא העלו חינם בקרב האוקראינים. כזה היה מצב היהודים בעיר בעת כבוש הנאצים ולא רק זאת אלא שהנוער כולו לא היה בעיר כי חיב היה להצטרף לתנועות הקומוניסטיות אשר לחמו בלב רוסיה.

לרוע מזלם של יהודי רובנה היתה העיר אחת הקורבנות הראשונים לטורף הנאצי. העיר היתה קרובה לגבול הגרמני וביום השביעי לפרוץ מלחמת העולם השניה כבר עמד הצבא הגרמני בשעריה. המציאות העמידה את היהודים במצב בו לא יכלו להתנגד לגרמנים כי הנשארים בעיר היו רק זקנים, מבוגרים וילדים. (הנוער גויס לתנועה הקומוניסטית) ובתוקף המאורעות היו רק אנשים בודדים אשר נמלטו מצפורני הדורס הנאצי.

מאות פליטים אשר התקבצו ברובנה מפחד הגרמנים הוחבאו בבתי אחיהם היהודים ובכך העמידו אותם במצב של סכנה תמידית. הגרמנים היו פושטים על הבתים ועורכים חפושי פתע, במטרה לאתר יהודים מוסתרים, יום אחד צוו על היהודים לכנס את כל מקלטי הרדיו אל מרכז העיר, על מנת לנתקם מהעולם החיצון. ולא הסתפקו בזאת. הם היו פורצים לבית יהודי באמתלה כי שמעו משם קול רדיו, ועקבותיהם של המובלים לא נראו עוד. דומה היה גורלה של קבוצת אנשים מ"תרבות" (הגמנסיה ברובנה) ביום אחד לנובמבר 1941 צוו על היהודים שלא היו בידם תעודות עבודה להתכנס במרכז העיר. היתה זו האקציה הגדולה הראשונה. מספרם היה 17,000. ברגע הגורלי הותקפו היהודים ע"י 300 חילים גרמנים ואוקראינים, אשר ירו בהם וחסלום.

אחרי השמד זה נותרו עוד בעיר מספר די ניכר של יהודים בעלי תעודות עבודה. לזמן מה הונח להם, הם קימו חיים פנימיים בגיטו. "היודנראט" היתה משטרת היהודים אשר ספקה את היהודים

לעבודות השונות ונהלה את חייהם. הלך הרוחות בגיטו היה בלתי יציב: ספקות, תקוות ויאוש עמוק. אנשים אבדו את כל תשוקת החיים. אך בכל זאת ניסו לחיות, להוסיף ולחיות...

הלילה הנורא יזכר לדראון עולם: בערב הודלק האור אך ורק ברובע היהודי, בעוד שבשאר חלקי העיר שרר חושך גמור. כל הלילה הגיעו רכבות לרובע. היו אלה רגעים איומים של פחד ויאוש. אנשים התלבטו ולא ידעו מה לעשות. בקשו עזרת נוצרים, השתדלו, התחננו אך ללא הועיל.

למחרת הועלו כלם על הרכבות והיד הגרמנית המשיכה לבצע את אחד מפשעיה הנוראים אשר לעולם לא יסולח לה...

וכך הקיץ הקץ על יהדות רובנה.

אבי פלדי,
שרה גרמיזה
ומיכאל ברולד
כתה ז' 2

ק ד י ש / נח פניאל

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ...עוֹד לֹא יָבַשׁ מַעְיַן אִמּוֹת הַדֶּמַע
וּבַדְּרָכִים זְרוּעֵי הַמָּוֶת לֹא נִקְרַשׁ הַדָּם.
מִתְגּוֹלְלוֹת גְּוִיּוֹת אַחֵינוּ עוֹד בְּכָל בִּקְעָה וָגֶבַע
וּבְרֶגֶל גַּאֲוָה אוֹתָן הוֹרְסוֹת חַיּוֹת אָדָם. - - -

נִשְׂרַף בֵּיתֵנוּ, אֶת גְּוִילֵי קָדְשֵׁנוּ הֶעָרִיץ קוֹרֵעַ
וְיַד אַכְזָר טְמֵאָה גַּם תַּשְׁלִיכֵם אֶל הַמְּדוּרוֹת
הָאוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת שְׂרוּפוֹת, הוֹי אֵימָתַי יָבוֹא תּוֹבֵעַ
אֶת עֶלְבּוֹנָן וּבְכִי אָבוֹת מִסֵּתֶר הַדּוֹרוֹת?

ג ו ר ד ו נ י ה   ב ר ו ב נ ה

תנועת "גורדוניה" הוקמה לזכרו של אהרן דוד גורדון בשנת 1921 במטרה להנציח את שמו. האגודה החלה לפעול בשנת 1922 וכבר אחרי שנה מנתה 60 איש. ככל שגדלה התנועה, כן רבו סניפיה בפולין.

סניף "גורדוניה" ברובנה התארגן ע"י עסקני "התאחדות" המקומיים. לא בנקל חדרה התנועה בלבות הצעירים, כי פעולת "השומר הצעיר" שהתבטאה בעיקר בצופיות משכה מאד את בני הנוער.

באספת "גורדוניה" שהתקימה ברובנה בשנת 1925 (ארבע שנים בלבד אחרי שנוסדה), הוחלט להקים מסגרת גלילית לאגודות ולסניפים הקיימים בחבל ווהלין ופולוסיא. אז הוקם הועד הגלילי ברובנה.

בימים ההם הקיפה הרשת המסועפת של בתי הספר העבריים ברובנה ובגליל את רוב בני הנוער הציוני, נוער שספג את הרוח העברית והפך לנוער ציוני מובהק.

אחרי הכנוס בשנת 1929 שהוחלט בו להקים סניפים לתנועה בערי שדה לא מועטות, ראתה "גורדוניה" את עצמה בתנועה הציונית החלוצית המגשימה והחליטה לעשות הכל כדי לפתח בנוער החברים בה את הציוניות והחלוציות, מטרתו החשובה של א.ד. גורדון, מאורעות הדמים בא"י בשנת 1929 שמשו סיבה טובה ומשכנעת לעלות לארץ. בזמן זה יצאו רבים מתנועת "גורדוניה" ועלו ארצה.

התנועה ואנשיה שנשארו בפולין עשו הכל למען א"י. הם הדפיסו דפים וחוברות (אשר נדפסו עפי"ר בסתר מפני הבולשת הפולנית) למען פתח את הרוח החלוצית בעם.

בסוף 1939 עלה הצבא האדום וכבש את רובנה ובעיר הוכרז שלטון הסוביטים. תנועות הנוער, כולל "גורדוניה" הרגישו בסכנה הצפויה וברחו בסתר לערבות רוסיה האסיתית (בקוותם להגיע במהרה לא"י). אך לא כולם הגיעו, אלא מעטים. הדרך היתה קשה ומפרכת, מלאה תלאות ואנשים רעים.

"בני הנוער הלאומי שנשארו ברובנה ואתם חברי "גורדוניה" נפלו לפני בני עוולה בעלות הכורת על יהודי העיר. לא היה להם מנוס ולא זכו להגשים את חלומם".

ע"פ שיחה עם עו"ד צבי ספקטור וספר רובנה/אריאלה דורית ויעל

"השומר הלאומי" - "הנוער הציוני"

ע"פ שיחה עם מר יעקב זידל

בשנת 1928 פרשו כמה אנשים מתנועת ה"שומר הצעיר" היות ובועידה במחנה הקיץ "מלכיניה" הוחלט שארגון "השומר הצעיר" יצור בשורותיו עליה סוציאליסטית-ציונית. הפורשים הקימו את "קן" תנועתם החדשה "השומר הלאומי" שלאחר זמן מה התאחד עם "הנוער העברי" וקבל את השם "הנוער הציוני".

הקן היה מורכב מ-3 שכבות:

א. שכבת כפירים - בגילאים 10-12, בה היו לומדים לרב צופיות, יוצאים למחנות, ולהכרת הסביבה.
ב. שכבת צופים - בגילאים 12-18 - בה החלו המדריכים להכניס בחניכים את הרעיון הציוני. בפעולות היו קוראים משירי ישראל וספורים על ארץ ישראל ועל החלוצים המשתקעים בה.
ג. שכבת מגשימים- מעל לגיל 18 - שכבה זו התחלקה לקבוצות גדולות, מעשיות, אשר נסעו לערים וחיו בבית משותף על יסוד חיים משותפים לחלוטין, הגברים היו עובדים עבודה פיזית והנשים היו עובדות בבית או בחוץ.

כל שכבה היתה מחולקת ל- 2-3 גדודים; 4-6 פלוגות יצרו גדודו, אשר בראשו עמד ראש גדוד. קבוצת בנים וקבוצת בנות יצרו פלוגה, שבראשה עמד ראש פלוגה. הארגון מנה בשיאו 500 בני נוער.

בעת התקופה השקטה (1917-1930) היו מושבות קיץ ובהם תחרויות שונות, לבני כל הגילים, באוירה כפרית -צופית ועבודה עצמית.

הארגון עשה אספות מחאה נגד השלטון המנדטורי בימי המאורעות 1929 - ו-1936. כן אורגן איסוף בגדים לפליטים ראשונים מגרמניה. גם עזרה כלכלית ניתנה לפליטים.

הארגון אסף כספים בדרכי הסברה למען הקרן הקימת לישראל. בצורה זו התקשר הנוער יותר לארץ ישראל.

לא ידוע אם היו פעולות כלשהן, של הארגון, בזמן כבוש הנאצים.

אשר ולדמן,
דני ממן,
כתה ז"2

טקס הנצחת קהלת רובנה

על-ידי בית-ספר סביון גני - יהודה

מר אברהם גל, מנהל בית הספר

נשיאות נכבדה, אורחים ותלמידים יקרים, כבהרגשתו של שליח הצבור בימים הנוראים, עומד אני לפניכם ומהרהר. "הנני העני ממעש, נרעש ונפחד מפחד יושב תהלות ישראל". עמנו כאן אנשי יד-ושם ואנשי הקהלה. דקות ספורות לפני התחלת הטקס קבלתי את מברקו של עו"ד חבר הכנסת מר גדעון האוזנר, שכותב לנו: "תחזקנה ידיכם בפעולתכם לאמוץ קהלת רובנה, עיר ואם בישראל, ולהנצחת זכרה בקרבכם. תבורכו על פעלכם ותשאבו ממנו השראה גם בימי חרום אלה. שלכם גדעון האוזנר". גם המזכיר הכללי של יד-ושם, מר שמואל ספקטור, שלא יכול היה להגיע לצערו, ביקש למסור: "מסור-נא איפוא את ברכותי החמות ביותר ביום מועד זה. רובנה היא לי כעיר הולדת שניה, בה בליתי כמה משנות נעורי. רכשתי את השכלתי התיכונית. היתה זאת עיר יהודית שרשית ורוח-ישראל שרתה עליה, אף בשכונות וברחובות הלא-יהודים. יצרו רוח זאת הוזים וחולמים על ציון וירושלים - עסקנים עממיים, סבלים ועגלונים יהודים. כך היתה רובנה בית-מבוא נאמן וטוב לנוער ולמבוגרים, בטרם יכנסו לטרקלינה של ארץ-ישראל. יבורכו תלמידי בית-ספר בסביון, שלקחו על עצמם המשימה להחיות, ולו על הכתב, את חיןה של קהלת קודש זו. יעמדו גם על הברכה המורים והתלמידים".

על סף שנות ה-40, כשהוטל הצל הכבד של הנץ הדורסני על אירופה, היינו כאן בארץ אחר שנים אחדות של התמודדות והתגוננות כנגד כנופיות ערביות בראשית שנות ה-40. ואז הגיעונו בשורות-איוב וירדה עלינו מבוכה, תדהמה ותהיה. אני קורא לכם קטע מתוך עתון של אותם ימים, כיצד אז הסתננו אלינו הידיעות הראשונות בדרך של הסוואה במכתבים, מחשש לומר את הדברים במפורש. כתבו את הגלויות בשפת-המדינה; הוסיפו למלים עבריות סיומת של שפת המדינה (בפולנית זה בעיקר - יצקי) ותוך קריאת הדברים תשמעו מלים עבריות עם סיומת זאת, על-מנת לבשר לנו את בשורות האיוב הללו.

למערכת הובא מכתב, וזה מכתב מדצמבר 1942, שנכתב ב-3 בנובמבר 1942: - "יקירי, את גלויתכם קבלתי, הערב נוסע אני לווארשה, אפשר מאד - כפי שאפשר הדבר בנסיעות ממין זה - שאפגש

עם מוותצקי. אני דורש בשלומכם ובשלום מולדתצקי. בבקשה לזכרני תמיד, ולזכור לא לרעה. דרישת שלום. עמי חולה אנוש ושעותיו ספורות". וכאשר שם הוצתו התיבות השלוש: מ ר ד - העלינו כאן אבוקות בהן הולדקו שלוש התיבות - נ ק ם. ובאין מדינה, ובאין שלטון עצמאי, יצאנו במדים של צבא זר לנקום במשמידי עמנו, הגענו קצת באחור. אך הספקנו עוד להנחית מכות אחרונות בחיה הדורסנית המפרפרת בגסיסתה.

היינו בין ראשוני המצילים המעלים את שארית הפליטה. השארית עלתה: החיילים חזרו; ובמאמץ משותף של ששת הרבוא והחזרה לעמנו ולארצנו - הקוממיות. ומששקטו הרוחות שלאחר המלחמה, ואמרנו לחזור לחיים רגועים. התברר שאין מנוחה לנפשותינו. מדי שנה, בהתכנס השארית לאזכרת נשמות: כאשר התלקטו אחד ממשפחה, שניים מרחוב ושלושה משכונה - היה הפורקן בדמעה הניגרת. אך השאלה המנקרת המשיכה לנקר: מה ואיך נאמר לדור הצעיר?

עד שבא המשפט אשר טלטל אותנו טלטלת גבר וחולל שנוי. לרעיון של חבר הכנסת גדעון האוזנר - התובע במשפט איכמן אז - ענה הד מכל עבר - בתי הספר החלו להנציח קהילות שחרבו. עתה, על פי נסיון העבודה בבית ספרנו, ניתן לקבוע בודאות כי זו הדרך. אחד העמודים המרכזיים עליו מושתתת עבודת החנוך וההוראה, היה ההמחשה. משימת ההנצחה של קהילת רובנה נותנת בידינו את אמצעי ההמחשה. הידיעה המפורטת היא המעניקה את התחושבה שממנה אנו יכולים להגיע להזדהות. והרי הזדהותו של הדור הצעיר עם עבר עמנו - היא מטרתנו. הילד הנפגש עם עולי הקהלה ולומד לדעת את העיר ויהודיה בטרם שואה, ושומע מפי ניצולים איך ירדה עליהם הזוועה ההיא - מתגלה לפניו תמונה ממשית ורוטטת. הפרק הנמהר, נלמד בדרך של קשרים ויחסי אנוש עם מי שעל גופם צרב הברזל המלובן של "התכנית לפתרון שאלת היהודים".

ולבני קהילת רובנה נאמר כסרי המשורר: "ממשואות עירכם ההרוסה נטלנו אבן מפויחת ומנותצה, והיא הפכה לאבן הפנה ואבן המסד לאבן החומה אשר איננה נפרצת. מן הדליקה ההיא ששרפה את גופכם המעונה והחרוץ, נשאנו אש - לפיד מאיר לנשמתנו - ובה הדלקנו את שלהבת החרות.

תלמידים יקרים, מצווה זו שקבלתם על עצמכם - מצווה היא שנצרפה בכור העתים ובעומק הזמנים. והיא צורך המדינה; מצוות שכורח בה לעצוב דמותנו כעם וכמדינה. לזכור - כורח הוא לנו. אנו זוכרים על מנת לשמור ולקיים. קיומנו - על אף הכל - הוא

נקמתנו העזה ביותר בצוררינו. מי יתן וכל הטוב והנעלה שמפחה קהלת רובנה, ישמש לכם לקח טוב בחייכם, והלואי שיצאו מבין שורותיכם ממשיכים נאמנים בכל שטחי החיים והפעולה, למען העם, המדינה והעולם, בהם התחילו והמשיכו בני רובנה. ויהא-נא פעלכם זה נחמה פורתא לבני-רובנה שעמנו כאן, ולאחיהם וחבריהם באשר הם שם. אמן כן יהי רצון.

אתכבד לבקש את נציג הועדה הארצית של יד-ושם, מר אלונך לשאת את דברו.

<u>מר אלוני</u>

ברטט של קדושה ובהתרגשות מיוחדת אני נמצא אתכם כאן. בעשרות בתי-ספר שהנציחו קהילות השתתפתי. בית הספר זה הוא במספרו הקטן ביותר. וזה כבודו. תמיד חשבנו שבתי-ספר גדולים על מאות ואלפי תלמידים - הם הם נקראים להנצחת קהילה שהיתה ואיננה. כמעט ולא עלה על דעתנו שמשימה זו אפשר לבצע בבית-ספר קטן, תחת כפת השמים. שמכאן הרטט וההתרגשות המיוחדת...

משהו אגלה לכם במעמד זה על מנהל בית הספר, ידידי וחברי אברהם גל. הוא נתפס לרעיון של הנצחת הקהילות מזה 4 שנים, ועשה מה שעשה לא רק בכתלי בית הספר שלו - עד שהביא אותנו למעמד זה - כי אם מעצמו, מבלי שיתבקש לכך, גם עשה הרבה עם בתי-ספר אחרים. באחת השיחות שלו סיפר לי על משימה מיוחדת. בחבל ואלין היו מאה וכמה עשרות קהילות גדולות וקטנות. והנה יש בדעתו לא לנוח ולא לשקוט עד אשר כל קהילות ואלין יונצחו על-ידי בתי ספר. כיום אנחנו נתקרבים כבר למספר 20 - קהילות ואלין שהנצחנו על ידי בתי-ספר, מתוך כ-400 בתי ספר שעושים את העבודה הזאת, מן הגליל עד הנגב ועד בכלל. ובכל זה עושה מנהל בית הספר בצנעה, ללא כל פרסום. ואם אני מגלה את הדבר הזה, אני מתכונן לקבל ממנו הערה, אם לא נזיפה גדולה מאד.

ישנם גם בדורנו זה ל"ו צדיקים שעושים דברים גדולים ללא פרסום כלל וכלל. ואותו אנחנו מכנים, במסגרת עבודתנו, לאחר מל"ו הצדיקים האלו. להנציח קהלה; ללמד את הילדים על הקהלה הזאת; להמחיש אותה על ידי פגישות מסוימות בין נציגי הקהלה ובין התלמידים - זהו הדבר הגדול והחשוב.

הרעיון הזה בא לנו מחבר כנסת, עורך-דין גדעון האוזנר. לפני 4 שנים הוא נשלח מטעם מדינת-ישראל להשתתף בגלוי אנדרטה בפולין. באחד המחנות ששם הושמדו היהודים. בלכתו בחוצות וארשה נתקל בדבר מיוחד שלקח את לבו. בפינת רחובות במקומות מסוימים ראה לוחות שיש ושמות של נרצחים במקום הזה. כך נהגו הגרמנים. והפולנים הם-הם שהנציחו את אלו ההרוגים בכל נקודה ונקודה - בלוח שיש ושמות ההרוגים; ועל יד כל לוח שיש הוא ראה אגרטל עם פרחים חיים. ואגב שיחה הוא שואל: מי מטפל בפרחים האלו? וקיבל תשובה: אלו תלמידי בתי-הספר. בודאי ילדי-יהודים? לא, בתי ספר פולניים כלליים. התשובה הזאת זעזעה אותו, - נמצאים ילדי פולנים שהם-הם, בקיץ ובחורף שומרים על הפרחים; מחליפים אותה; משקים אותם. זו דבר גדול, נצחי, וזה מתנהל כך שנים רבות.

בשובו לארץ סיפר בדין-וחשבון שלו על המקרה הזה. ותוך כדי דווח הוא פנה ואמר: מדוע לא יעשו ילדי ישראל זה שילדי - פולנים עושים שם בוארשה? - יקומו ילדי ישראל וינציחו את הקהלות שחרבו. מי מכם, ילדים, לא יודע את המספר 6 מליון שנספו בשנות השואה? אבל ספק אם מישהו מכם יודע כי 6 מליון אלו נספו ב-34 אלף קהלות ישראל. וכדאי לנו, ילדים, לזכור את המספר הזה - 34 אלף קהלות שחרבו ואינן. ולא יעלה על דעת מישהו מאתנו לקום ולבנות, על אפם ועל חמתם, את כל הקהלות שחרבו. מי צריך את זה? אין גם כוח להחיות את האנשים האלו שנספו ואינם. הכוח הזה נמצא אך ורק בלבותיכם אתם, הילדים, בזה שאתם תלמדו ותדעו בדיוק את החיים שלהם. בזה אנו מחיים את אלו שאין אנו יודעים אפילו היכן מקום מנוחתם הנצחי.

מגילת הנצחה זו לנגד עינינו, הכתובה על קלף, והיא תועבר בקרוב למשמרת-עד ליד-ושם בחתימותיהם של התלמידים, המנהל. זה ישמר לנו לעד כעדות נאמנה על פעולותיכם אתם. ובבוא היום יעשו הילדים מה שנעשה בהרבה-הרבה בתי ספר. עיינתי בספר שהוצאתם לפני 10 שנים - רובנה. חפשתי בכל הספר סיפור, שירו, ציורו של אחד הילדים. אין, רק המבוגרים, אלו שהיו שם, אלו שיצאו משם - הם הם שכתבו את הספר. ויבוא יום וספר שני תוציאו לאור אתם, הילדים, ויהיה כתוב אך ורק מה שאתם תכתבו על קהלה זו. זה יהיה ספר הספרים שבהם עם ישראל יתפאר.הבאתי לכם מספר ספרים לספריה. ספרים שהוציאו מבתי ספר אחרים - לכם לעיון ולקריאה. הנה בידי אחד הספרים של בית ספר "קוממיות" בבני ברק. כל הספר הזה, על השירים ועל הציורים, האלומים וכל מה שיש בו, זה נכתב רק על ידי הילדים. הנה ספר שני שיצא לאור על ידי תלמידי בית ספר "ארנון" בתל-אביב. יבוא יום ובבתי ספר אני אעביר הספר שאתם תוציאו כאן, במספר קטן של ילדים, והוא יהיה לתפארת בבתי הספר האחרים.

אני מאחל לכם הצלחה במשימתכם. יבוא יום שבכם יתאפרו לא רק יוצאי רובנה, כי אם עם ישראל כולו. עלו והצליחו בעבודתכם. ולך, אברהם גל, שא ברכה על משימתך זו שעשית כאן לנגד עינינו, ועל כל מה שאתה עושה במחתרת, שלא כולם יודעים עליה, רק בודדים. עלה והצלח!

את דבר הקהלה נשמע מפי חבר ועד ארגון יוצאי רובנה בישראל, מר יעקב זיידל.

ילדים יקרים, מורים ואורחים נכבדים. בן רובנה אני, בן הקהלה היהודית, נולדתי בעיר אשר עדיין קיימת, אבל הקהלה היהודית איננה קיימת. ילדים יקרים, ודאי הסתכלתם פעם בקן של נמלים - כמה מרץ, כמה זריזות, כמה הם פועלים במשך כל היום - עד כמה שהעין יכולה להסתכל בהם - בכדי לבנות, להביא מזון, לתכנן את כל הפרוזדורים האלה. והנה ביום בהיר אחד עוברת עגלה עם גלגלים כבדים, או שזו מכונית עם צמיג עבה ודורסת הכל. ולא נשאר זכר מזה. אותו גורל קרה לקהלתנו הקדושה.

למה אנחנו קוראים לקהילות "קדושות"? המדרש אומר, שיהודי אם הוא נהרג רק בגלל היותו יהודי - הוא נהיה קדוש. הקהלה היהודית ברובנה נהדגה על שום עוון ופשע. הקהלה היתה שקטה ולא נכנסה לריב בין העמים. אולם הדבר הזה לא עמד להם בצרתם, הם נדרסו כמו אותן הנמלים. איש לא בא לעזרתם, רק מפני שהם היו בני העם היהודי. הקהלה המפוארת הזאת יצרה בתוך סביבה נוצרית זרה, חיים יהודיים שקשה אפילו היום לתאר אותם. בשבת לא עברה עגלה ברחובות היהודיים (מכוניות היו אז מעטות). כאשר היהודים סגרו ביום ששי אחר הצהרים את החנויות ובתי המלאכה בעיר הזאת, ידעו הנוצרים שאין להם עד יום ראשון בבוקר פה לבוא לעיר לשם קנית איזשהו מצרך, כי כל חנות היתה סגורה; שום מלאכה לא בוצעה בעיר הזאת. והיהודים בצעו את כל המלאכות, היו הרבה נפחים בעיר. אנשים גברתנים וחזקים; והיו יהודים - סבלים, אשר הגנו על היהודים בזמן פטלורה ובזמנים די קשים, כאשר רצו הנוצרים לערוך פוגרום או סתם לעשות שפטים ביהודים. היתה גם הגנה בורבנה בזמן מלחמת העולם הראשונה ובתקופת המעבר.

אולם בזמן מלחמת העולם השניה, בבוא היטלר לרובנה, לא יכול לעמוד להם שום כוח שיגן עליהם.

העיר, כמעט כולה, חלמה על יום עליתה ארצה, רבים מבניה עלו ארצה. תנועת החלוץ התפתחה;בתי ספר על טהרת השפה העברית - דבר נדיר בגולה באירופה בתקופת ההיא - הוקמו דוקא ברובנה, מיד אחרי גמר מלחמת העולם הראשונה. ויותר נכון, אפילו בתקופה המעבר כאשר לא היה אף שלטון ברובנה. הילדים ברובם היו מאורגנים בתנועות נוער. בימי חג עבריים, במיוחד בל"ג בעומר, יצאו בדגלי הלאום - אף על פי שאז עוד לא היתה לנו מדינה. בתזמודות יצאו ליערות, הקימו מחנות צופים והתכוננו לחיים בארץ ישראל.כמעט לא היה בית ברובנה שלא היתה תלויה קופסת קרן קיימת, וכל ילד ידע שהוא תורם את תרומותיו למען גאולה הקרקע בארץ ישראל. - כך חנכה הקהלה היהודית את בניה ובנותיה לקראת ההגשמה בארץ ישראל. והיד האכזרית לא נתנה לקהלה שלנו להגשים, לא נתנה לנו לעלות ארצה.

כפי שכבר כתוב בהגדה, שבכל דור ודור קמים לכלותנו, כך גם בדור האחרון הזה קמו אנשים רעים, יותר מדי, אשר יצרו שקר גדול אחד אחרי השני; הפיצו כזבים שהעם היהודי יש לו קבוצה של זקני ציון אשר, כביכול, ישבו במחתרת ויצרו תכנית להשמדת כל העולם. ולכן הם צריכים כולם לקום וכביכול להתגונן נגד העם הזה. וזו היתה הסיסמה שלהם בזמן שהובילו את חייליהם באירופה בכדי להכניע עמים אחרים. והשקר הזה פעל. וקהלת רובנו יחד עם כל העם הם קרבן של אותו השקר הגדול.

אין הערב יספיק ועוד ערכים, אם אנחנו נוכל להקדיש לכם ותוכלו לשמוע על הקהלה המפוארת הזאת, על כל מוסדותיה; על הקשר האמיץ עם תולדות העם היהודי; על בניה האמיצים אשר היא שלחה ליבש פה ביצות, ולא רצו לעזוב את הארץ אף על פי שקדחו בקדחת;והרבה אנשים מפוארים שהניחו את היסודות של המדינה שלנו.

אולם אסיים בזאת ואומר לכם, אם רצוננו שעם ישראל יתקיים לעולמים, שמדינת ישראל תתקיים לעד - הרי כל ילדי ישראל, כל המבוגרים צריכים לדעת ללחום בשקר ובכזב הזה אשר מפיצים עמים רעים, אנשים רעים סביבנו, ומתארים אותנו באור לא נכון. אין אנחנו שואפים לאדמה של מישהו, אנחנו מבקשים כל השנים שיתנו לנו לחיות בשקט, לעבד את אדמתנו, לקצור את הדגן שלנו, לאכול את לחמנו בזעת אפנו. - ועל זה בנינו נמצאים

עכשיו הרחק מאתנו; לא ישנים בלילות; לא רואים את ילדיהם. אנו שולחים להם היום את ה"התחזקנה ידיכם" - אל תיפול רוחכם! תדעו שאתם בנים של בני מסדה, הנינים של בר-כוכבא. והיום לא ניתן שישחטו בשקט ובסתר, ולא יגלו לעולם אפילו מה שנעשה ליהודים. עוד הפעם הדבר הזה לא יחזור! ועלינו ללמוד כל יום ובכל דרך - רק על אמת מתקיים העם היהודי. ובזכות האמת יתקיימו יתר העמים יחד אתנו.

אחרון אחרון חביב, את דבר התלמידים המנציחים - <u>אלון</u>, כתה ח׳:

אורחים נכבדים, מורי וחברי, במשך מספר שנים למדנו על השואה,ומדי שנה בלמדנו על השואה נדמה היה לנו שאנו יודעים די והותר על יהדות הגולה ועל השואה שפקדה אותם. עם עבודת-ההנצחה התברר לנו כי בשר מבשרנו אבד לנו, והנה חוליות עשירות בשרשרת תולדות עמנו. התברר לנו, כי אשר ידענו כאין וכאפס הוא לעומת זה שעלינו לדעת. כל אשר אבד לנו הוא גדול מבינתנו להבין ולהקיף. לאחר שלמדנו יותר על השואה - רחוקים נעשו לנו קרובים פתאום, ואנו מרגישים עצמנו כחלק מהם, ורואים כחובה לעצמנו לזכור הכל, ללמוד ולהעמק, ולהעביר את דבר דור-השואה אל דורנו ואל הדורות שיבואו.

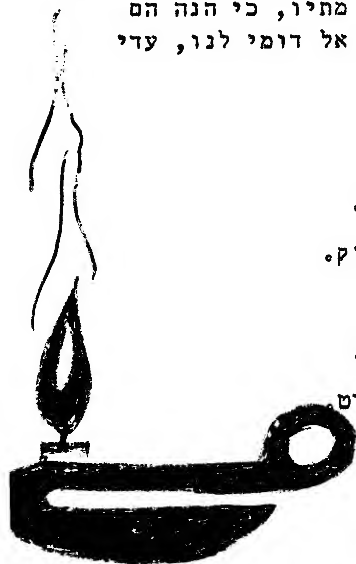
בני רובנה היקרים, ישמש מעשנו זה מקור-תנחומים לכם, ששכלתם יקיריכם, ולאומה ששכלה שליש מבניה.

גב׳ חיה לעדן, מר י. זיידל, מנהל ביה"ס, מר דב אלוני מר ש. פיסיוק, מר רבן ומר צ׳רני

עתה נעלה אש בששת הנרות. ונזכור את אחינו ואחיותינו. את בתי העיר ואת בתי הכפר; את רחובות העיירה שסאנו כנהרות; ואת הפונדק הבודד עלי-אורח. את הישיש בקלסתר פניו; את האם בסודרה; את הנערה בצמותיה; את הטף; את אלפי קהילות ישראל על משפחות האדם; את כל עדת היהודים אשר הוכרעה לטבח על אדמת אירופה בידי הפורץ הנאצי; את האיש שזעק פתאום ובזעקתו מת; את האשה שחבקה תינוקה אל לבה וזרועותיה צנחו; את התינוק שאצבעותיו מגששות אל פטמת האם, והיא כחולה וצוננת; את הרגלים שבקשו מקלט ולא היה מנוס עוד; ואת שקפצו ידיהם לאגרוף, האגרוף שחפן את הברזל, הברזל שהיה לנשק החזון, היאוש והמרד. והם ברי-הלבב, והם פקוחי העינים, והם שהשליכו נפשם מנגד וידם קצרה מלהושיע.

נזכור את היום, את היום בסערה, את השמש שעלתה על מוקד הדמים, את השמים שעמדו גבוהים ומחרישים; נזכור את תלי האפר אשר מתחת לגנים השרופים. יזכור החי את מתיו, כי הנה הם מנגד לנו, הנה נבטות עיניהם סביב-סביב. אל דומי לנו, עדי יהיו חיינו ראויים לזכרם.

נר ראשון הודלק ע"י מר זאב צורנמל.

נר שני " מר שמואל פיסיוק.

נר שלישי " גב' חיה לעדן.

נר רביעי " מר אברהם רייז.

נר חמישי " גב' פרל דורטורט

נר ששי " מר צבי ספקטור ומר משה זיידל.

*

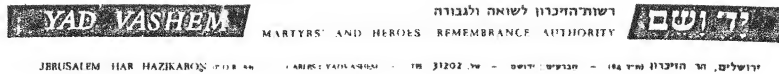
לאחר הדלקת הנרות הוגשה מסכת על פי "הילד אברם" לנתן אלתרמן. בבצוע ילדי כתה ז'2 בהדרכת המורה שרה לוי.

*

נציגי יד-ושם הקהילה, ונציגי ביה"ס חתמו על מגילת ההנצחה.

*

הטקס הסתיים בשירת התקווה.

JERUSALEM HAR HAZIKARON ... 31202 ... ירושלים, הר הזיכרון

ז׳ באייר תשכ"ז
17 במאי 1967

לכבוד
מר אברהם גל
מנהל בי"ס ממלכתי יסודי סביון
רח׳ הדרום 2
<u>סביון</u>

אברהם יקירי,

הריני משיב באיחור כי מרוב טרדות לא יכולתי להפנות במוקדם. צר לי מאד שליום ר׳ נקבעו מראש דברים אחרים ולא אוכל להשתתף בטקס ההנצחה.

מסור נא איפוא את ברכותי החמות ביותר ביום מועד זה. רובנה היא לי כעיר הולדת שניה, בה ביליתי כמה משנות נעורי ורכשתי השכלתי התיכונית. היתה זאת עיר יהודית שרשית, ורוח ישראל שרתה עליה, אף בשכונות וברחובות הלא-יהודים. יצרו רוח זאת הוזים וחולמים על ציון וירושלים, עסקנים עממיים, סבלים ועגלונים יהודיים. כך היתה רובנה בית מבוא נאמן ושוב לנוער ולמבוגרים בטרם ייכנסו לפרקלינה של א"י.

יבורכו תלמידי בית-ספר בסביון שלקחו על עצמם המשימה להחיות ולוא על הכתב את חייה של קהילה קודש זו. יעמדו גם על הברכה המורים והמנהל.

כל-טוב ומיטב הברכות,

ש. ספקטור
מזכיר כללי

מברקים לישובים שאין בהם בית דואר עלולים להתעכב

מברק בפנים הארץ

מספר סידורי		נוקב בשעה	ע"י	שודר בשעה	ע"י	מספר מקורי	אל	מספר המלים	תאריך	שעה	הוראות שירות	מספר המלים החייבות בתשלום	המחיר ל"י	אג׳	חותמת בית הדואר
					2	17793		33	24.5	14.00					

1) שם הנמען: אברהם גל
2) הרחוב ומס׳ הבית: מנהל ביה"ס הממלכתי יסודי סביון
3) מקום היעוד:

תחזקנה ידיכם בפעולתכם לאמוץ

קהילת רובנה עיר ואם בישראל ולהנצחת

זכרה בקרבכם. תבורכו על פעלכם ותשאבו

ממנו השראה גם בימי חרום אלה. שלכם

גדעון האוזנר.

תל-אביב, ט"ז באייר, תשכ"ז 25.5.67

לכבוד מנהל ביה"ס סביון

מר אברהם גל - שלום רב

ח.נ.,

אני מצטער מאד שנמנע ממני להענות להזמנתכם ולהשתתף בטקס הנצחת קהלת רובנה. ביום רביעי אני עסוק משעה 5 עד שעה 7 בערב בהרצאותי למורים בלתי מוסמכים במתימטיקה. היה ברצוני לגשת אח"כ, אבל התחבורה היתה קשה ולא יכלתי להגיע אליכם. אני מעריך מאד את מפעלכם להנצחת הקהילות שנחרבו בשואה ולהחדיר לתלמידי ביה"ס את ההכרה על שותפות הגורל ועל רציפות הדורות של העם חייו ופעלו. תבורך יזמתכם ותראו ברכה בעמלכם להנחיל לדורות הבאים את חייהם של דורות עברו. יישר כח לתלמידים.

בכבוד רב ובברכה
מ. נחשון

מברקים ליישובים שאין בהם בית דואר עלולים להתעכב

מברק בפנים הארץ

מספר סידורי	131	
נוקב בשעה		ע"י
שודר בשעה		ע"י
מספר מקורי	2804	אל

מספר המלים	תאריך	שעה	הוראות שירות
14	24	12²⁰	

מספר המלים החייבות בתשלום: 14

המחיר: אג' | ל"י

חותמת בית הדואר

1) שם הנמען: אברהם גל

2) הרחוב ומס' הבית: בית-הספר הממלכתי סביון

3) מקום היעוד: תל-אביב

התכוננתי לבוא לצערי לא אוכל להגיע.

אני אתכם.

נח פניאל.

גב להפך

ירושלים, י"ב אייר תשכ"ז
22.5.67

לכבוד

מר אברהם גל
מנהל ביה"ס סביון

מר א. גל הקיר

הנני מודה מקרב לב עבור ההזמנה לטקס הנצחת קהילת רובנה שחרבה בשואה ומאד הייתי רוצה להיות אתכם במעמד זה.

לרגלי נסיבות הזמן, כנראה נבצר ממני הדבר והנני מתכבד, להעביר לכם בדרך זו, בשם יוצאי רובנה בירושלים ובשמי אני את מיטב הברכות והאחולים.

בכבוד רב
מ. ורגר
יו"ר ארגון יוצאי רובנה
בירושלים

לכבוד
מנהל בית-ספר הח' אברהם גל
סביון

ח.נ.

אני מעריך ומוקיר את הזדהותכם עם אחינו ואחיותינו, בני-עירנו לשעבר, בגולה.

דור 'שלא' ישכח את השואה, יהיה נאמן וגאה בעמו ומולדתו.

בכבוד רב,
זלמן ליבנה
(זילברפרב)

משרד החוץ

ירושלים, ו׳ באייר תשכ"ז
16 במאי 1967

לכבוד
מר א. גל
מנהל בי"ס ממלכתי יסודי סביון
רחוב הדרים 2
<u>סביון</u>

אברהם היקר,

כבוד גדול היה לי לקבל את הזמנתך לטקס הנצחת קהילת רובנה שחרבה בשואה.

לצערי הרב בגלל התחייבות קודמת ולמרות רצוני הכן, לא אוכל להיות נוכח במעמד זה.

הזמנתך גרמה לי הפתעה נעימה כי זה זמן רב שלא שמעתי עליך ולא ידעתי מעשיך. אולי תבוא לבקרני באם תזדמן פעם לירושלים.

כל טוב לך,
שלך,

י. ניצן

ירושלים, י"ב באייר תשכ"ז
22.5.1967

אברהם היקר,

אני מאשר בתודה את קבלת הזמנתך להשתתף בטקס הנצחת זכרה של רובנה היהודית הבלתי-נשכחת.

למרבה הצער נבצר ממני בגלל עומס העבודה להיות נוכח בטקס. קבל את אחולי הלבביים.

בברכת ידידות נאמנה
ש ל ך
יצחק גרינפלד

קטע מניגון רובנה

...לזכור את יהודי רובנה בחייהם, לזכור מי נחרב ומה נחרב;
לספר ולתנות איך נחרבו - אין בכוחו של אדם חי.

...בקרב שלושה מיליונים וחצי מיליון היהודים בפולין בדורנו, שלעינינו נמחו ונמחקו יחד עם שאר אלפי הקהלות בפולין -

אבן חן אחת בין שאר אבני היקר,
והיא ק ה י ל ת ר ו ב נ ה.

מנחם גלרטר

(ממניחי היסוד לגמנסיה
"תרבות" וממוריה הבכירים).

תינוקות ישראל / נח פניאל

תִינוֹקוֹת יִשְׂרָאֵל הַטְבוּחִים, מֵאַלְפֵי עֲקֵדוֹת
אֶרְאֲכֶם, בְּהַשְׁחִיז הַטַבָּח מַאֲכֶלֶת.
גוּפֵיכֶם מִתְכַּוְּצִים בַּעֲוִית, עֵינֵיכֶם חֲרֵדוֹת
וּדְמוּעוֹת - וְחַית הַדָּמִים מִשְׁתוֹלֶלֶת.

כִּפְסוּקֵי נְבוּאָה לוֹהֲטִים גְדַלְתֶּם לִרְבָבוֹת,
כָּל תִּינוֹק - כַּחֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ זוֹרֵחַ ;
וַחֲלוֹם אַחֲרִית הַיָּמִים עִם חֲלֵב אִמָּהוֹת
יְנַקְתֶּם - בְּדִמְכֶם הוּא רוֹנֵן וְקוֹלֵחַ,

אֶזְכָּרְכֶם עַל שָׂדוֹת בַּנֵּכָר, עַל חוֹפֵי נְהָרוֹת
בְּפוֹלִין, עִם יְקוֹד מְשִׁיחִי בָּעֵינַיִם.
וּמְלַטְּפֵנִי עוֹד הֶבֶל פִּיכֶם, כְּצִלְילֵי כִּנּוֹרוֹת
מְנַגְּנִים בִּי אֶסְפּוֹג אֶת קוֹלְכֶם מֵאֲפָסַיִם.

הַטַּבָּח! אֶת יָדְךָ הָרוֹצַחַת שָׁלַחְתָּ לַשָּׁוְא,
אֶת חֲזוֹן יְשַׁעְיָה בְּדָמִים לֹא תַּטְבִּיעַ;
כְּרָקָב הוּא יֹאכַל גִּזְעֲךָ וִיכַרְסֵם שָׁרָשָׁיו,
עַד תִּמַּח שְׁאֵרִיתְךָ מִתַּחַת רָקִיעַ.

שמואל פיסיוק מספר על אזכרות בבית - הכנסת הגדול

שנה שנה, כשמגיע יום כ' בתמוז, יום פטירתו של ד"ר בנימין זאב הרצל, עולה בזכרוני אזכרת האבל שנערכה למנהיג הציוני בבית-הכנסת הגדול בעיר רובנה בשנת 1904, יומים אחרי שהגיעה הידיעה המרה על פטירתו, בבית הורי נשבה רוח ציונית, אבי נמנה עם האגודה הציונית המקומית. הייתי ילד והרגשת האבל שבבתנו חדרה ללבי. אמי המשכילה הסבירה לי את גדולתו של הרצל ובדמיוני הוא הצטייר כ"מלך היהודים", זכור לי העתון שהובא לביתנו מפטרבורג ובו הידיעה עם שיר של המשורר שמעון פרוג על הרצל בו הוא קובל: "הוא מת, מנהיג העם, ובית ישראל נתיתם". העתון נחטף מידי מוכרי העתונים.

רובנה היהודית היתה כולנה שרויה באבל כראוי להסתלקות שר וגדול בעם, הכל דיברו והעלו את דמותו של המנוח וגדולתו.

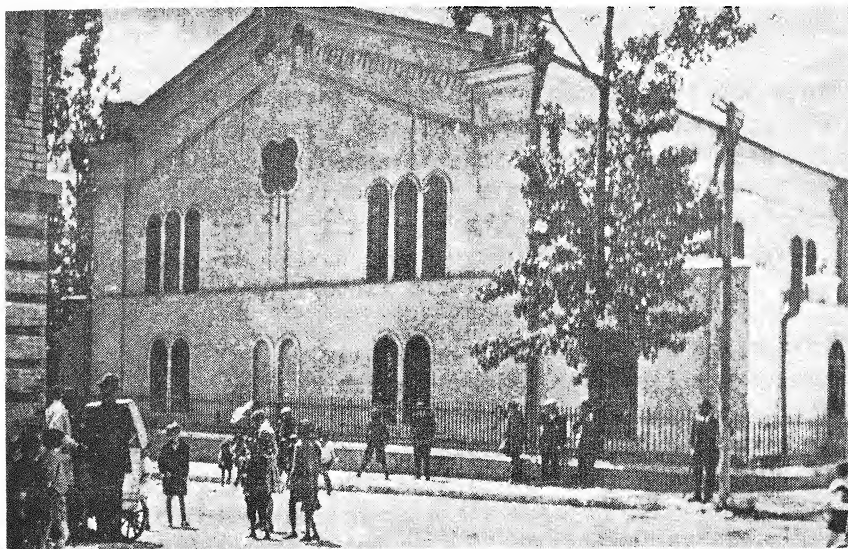
כעבור יומים נהרו המונים לבית-הכנסת הגדול אשר ברחוב זמקוביה לאזכרה להרצל, אבי נאות לקחתני לאספת האזכרה, בראותו את התענינותי הרבה והשתתפותי באבל הכלל, ובלכתנו לבית הכנסת נהרו אתנו המוני יהודים. הרחבה שלפני בית הכנסת היתה מלאה אדם ובקושי פרצנו לנו מעבר פנימה. היה זה יום חם לעת ערב, הדוחק היה גדול והנרות הרבים שנדלקו הוסיפו מחומם וקדרות השעה השפיעה עלי, וקשרתני לזכרו של הנפטר הדגול.

מעל הבימה נשמעו תפילות, הספדים ונאומים שתכנם היה סתום בשבילי, אך בלי להבינם נקלטו במוחי. יתכן שאפילו בכיתי מרוב צער, כי אבא ניגב את פני מדי פעם. לא הכרתי את הנואמים, פרט לא' חרש הלר, מראשי הקהל ברובנה, שסיפר כי בנסעו לקונגרס הציוני בבזל פגש ברכבת בוינה לבזל את הד"ר הרצל ושחח אתו כחצי שעה והתרשם עמוקות מאישיותו המקסימה ומתכניותיו הגדולות והנועזות לטובת עם ישראל וארץ ישראל, ולעסקן הציוני הותיק שלמה קוליקוביצ'ר, אשר יחד עם החזן ואתם הקהל אמרו ק ד י ש.

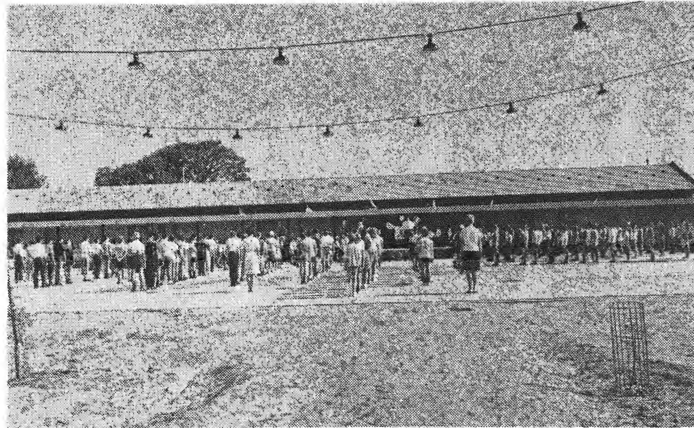
* *

אספה רבתי שניה בבית הכנסת הגדול ברובנה השמורה בזכרוני היא אספת המחאה שנערכה בקשר לפרעות 1929 בארץ ישראל ולזכר הקדושים שלהן. הייתי כבר אז מבוגר ומעורב בחיי ציבור ברובנה,

אחי שמחה (פרת, שגריר ישראל לשעבר בארה"ב, כעת באוסטרליה), למד אז בבית הספר הריאלי בחיפה ובתום ימי הדמים בחברון, ירושלים, צפת ועוד, הגיע לחופשת הקיץ הביתה לרובנה. מפיו נודעו לנו הרבה פרטים מקורות הדמים של הימים ההם (בימי הפרעות נמצא עם בית הספר ומספר מורים במטולה ונשארו במצור, ללא אפשרות להודיענו על עצמו). כשנערכה אספה מחאה בקשר למאורעות יחד עם אזכרה לקדושים בבית הכנסת, הגדול הרובנאי באו לבקש מאחי למסור ידיעות על הקורות וכו׳. שמחה אז בן 16, הרצה וסיפר על בימת בהיכ"נ על מה שהתרחש בארץ, הוא הצליח לרתק את המזונים שבאו לאספה לשמוע את "דבר ארץ ישראל" מפי צעיר בן עירם.

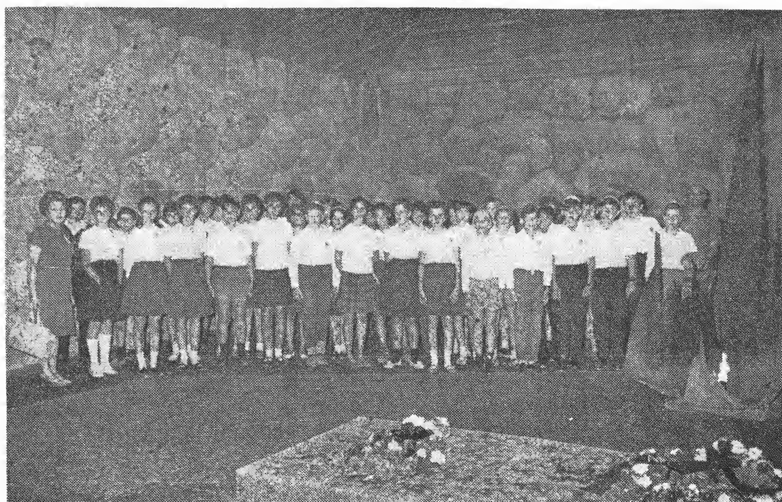
בית הכנסת הגדול ברובנה

תלמידי ביה"ס עומדים דום לזכר קדושי רובנה

נציג הקהילה מר יעקב ריידל נושא דברו בפני התלמידים
לידו המורה רבקה דובדבני ומנהל בית - הספר.

באהל יזכור (כתות ח' והמחנכת מרים בנט)

הצהרת ההנצחה מפי מיכל באזכרה ביד-ושם בירושלים

... ועיני לא תחדלנה תמיד לראותם,
ולבבי לא יחדל מלצעוק: תועבה!
וכל האדם יתבע על מותם,
ושמים מעל, עד ירדו לבכותם
ועולם ומלואו – על קברם מצבה.

ש. שלום

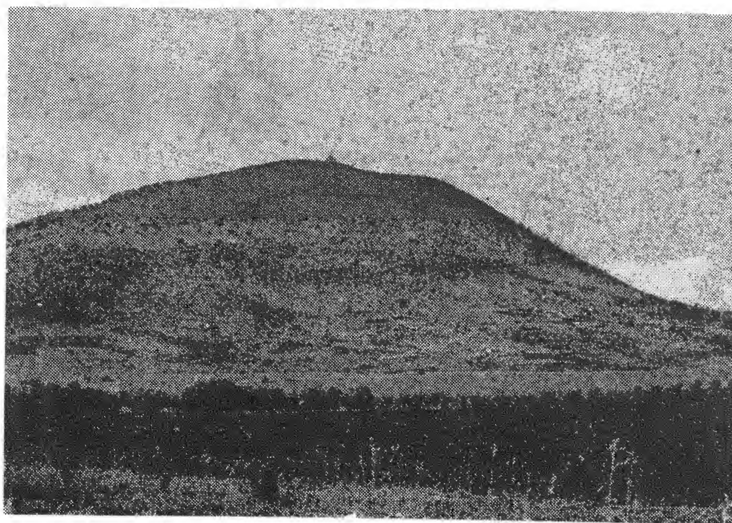
ה צ ו א ה

אַךְ יָבוֹא יוֹם וְהַשֶּׁמֶשׁ תָּאִירָה
שׁוֹכְנֵי גֵיטוֹ יֵצְאוּ לְחָפְשָׁם,
אָז נָבוֹא לַקְּבָרִים וְנוֹקִירָה
הַיְּהוּדִים שֶׁמָּסְרוּ אֶת נַפְשָׁם.

וּכְשֶׁתֵּצְאוּ לַחָפְשִׁי, יְהוּדִים
סַפְּרוּ לְבָנִים, בְּנֵי-בָנִים
עַל סִבְלוֹת וּתְלָאוֹת שֶׁבָּאוּנוּ,
עַל רֶצַח וּכְאֵב יְדָעוּנוּ;
הַרְאוּ הַקְּבָרִים,
בְּכָל מָקוֹם פֹּה פְּזוּרִים.

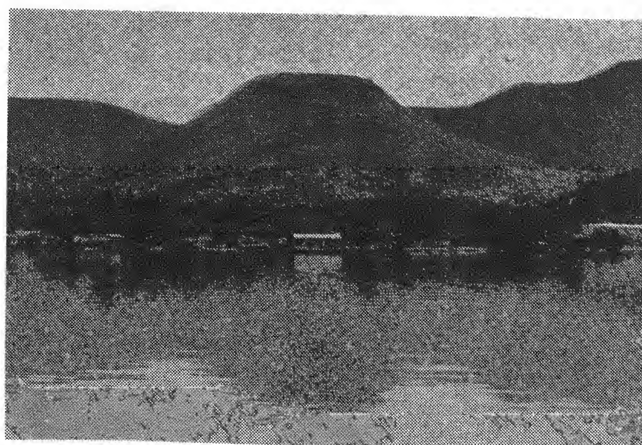
א. אקסלרוד

בְּגַלְגּוּל לֵידָה מְחֻדֶּשֶׁת
נִפְרוֹץ כָּל שַׁעַר וּגְבוּל –
וְחִשַּׁלְנוּ יָדֵינוּ כְּקֶשֶׁת
לְהַתִּיר מְשִׁיחַ כְּבוּל!

שֶׁלָּנוּ זֹאת הַיַּבֶּשֶׁת,
הָעֵמֶק, הָהָר וְהַיָּם.
לֹא עוֹד תִּקְוָתֵנוּ נוֹאֶשֶׁת –
עוֹד חַי יִשְׂרָאֵל וְקַיָּם !

נשבענו לדגל –

שאתו ללא חת.

טהור וקדוש ושלם

ואחד! – – –

הוצאת בי"ס סביון - גני יהודה
בעזרתו האדיבה של ארגון יוצאי רובנה